

Keynes ve Keynesçi Kuramda Kriz ve İktisat Politikası Tartışmaları*

Metin Altıok

Yrd. Doç. Dr.
Mersin Üniversitesi İ.İ.B.F.
İktisat Bölümü
E-mail: metinaltiok@mersin.edu.tr.

İktisatçıların ve siyaset felsefecilerinin düşünceleri, doğru oldukları zaman da, yanlış oldukları zaman da, sanıldığından daha güçlüdür. Aslında, dünya da büyük ölçüde bu düşüncelerin etkisinde yönetilir. Bütün entellektüel etkilerden tamamen uzak olduklarını sanan uygulayıcılar, yani hükümet yetkilileri bile, en azından artık hayatta olmayan bazı iktisatçıların adeta kölesidirler.

John Maynard Keynes

Özet: Ekim 2008’de başlayan küresel krizi gidermeye yönelik olarak başta ABD olmak üzere AB ülkeleri ve gelişmiş kapitalist ülkelerde devletin mali sistemi kurtarma hareketlerine girişmesi ve reel sektörde vergi ve faiz indirimlerine gitmesi Keynes ve Keynesçi yaklaşımların ekonomi-politik yazında yeniden tartışılmasını gündeme getirmiştir. Bu çerçevede çalışma, serbest piyasa düzenlemelerinin, piyasanın doğasından kaynaklanan istikrarsızlıklar ve belirsizlikler nedeniyle ekonomide dengesizlikler ve krizler yarattığını ve piyasaların kendiliğinden otomatik olarak tam istihdam denge düzeyine gelemeyeceğini savunan Keynes ve sonrasında Keynes’i yorumlayan Keynesçi yaklaşımların kuramsal temellerini, iktisadi krizleri açıklama biçimlerini ve iktisat politikası önerilerini irdelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, Keynes’in kapitalizmin krizine yol açan ekonomik istikrarsızlıkların sebeplerini, sermaye birikimini yeniden olanaklı kılan çözüm önerilerini ele aldığı iktisat politikaları incelenmekte, daha sonra ise Keynesçi yaklaşımların kriz ve iktisat politikalarına bakışı analiz edilmektedir. Sonuçta, Keynes ve Keynesçi yaklaşımların kriz ve istikrar politikası önerilerinin kapitalist sistemde yeni bir paradigmaya yol açmadan sistemin gereksinim duyduğu anlarda periyodik olarak uygulanan teoriler bütünü olduğuna ve sistemi güçlendirdiğine vurgu yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kriz, Keynes, Keynesçi teori, Talep genişletici politikalar, Beklentiler, Belirsizlik

* Değerli Hocam Prof. Dr. Tülay Arın’ın anısına.

Bu çalışmaya temel olan sorunsal, Altıok, Metin (2000) *Az gelişmiş Ülkelerde 1980 Sonrasında Ekonomik Kriz, İstikrar ve Yapısal Uyum Programları: Latin Amerika ve Türkiye Deneyimi*, İstanbul Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi’nden genişletilmiş ve geliştirilmiştir.

Keynes and in Keynesian Theory, Crisis and Economic Policy Discussions

Abstract: *Keynes and the Keynesian approach have been brought to the fore within the framework of political economy literature following the governments' intervention first in the USA, then in EU countries and other developed capitalist nations in their efforts to recover the financial system during the global economic crisis that started in October 2008. Above mentioned countries initiated efforts to stabilize the financial system and implemented tax and interests reductions in the real economy. This study therefore aims to discuss Keynesian approach which asserts that open economic adjustments cause economic instability and crisis due to the nature of free markets and the uncertainties of the economy and that economies cannot reach an equilibrium at full employment by themselves. Moreover, the fundamentals of Keynesian approaches that interpret Keynes, their way of explaining economic crisis and the propositions of their political economics have also been discussed. This study also views economic policies of Keynes to resume capital accumulation and turn it into a new phase which are the main economic uncertainties that cause crisis of capitalism and then Keynesian approaches' way of dealing with crisis and the economic policies have been analyzed. As a result, it has been stressed in the study that crisis and stability propositions of Keynes and Keynesian approaches are periodically implemented when the capitalist system needs it and that they strengthen the system.*

Keywords: *Crisis, Keynes, Keynesian theory, expanding demand policy, expectations, uncertainty*

Giriş

1930'lara kadar İngiltere'nin kapitalist dünya sistemi içinde kurduğu hegemonya klasik liberalizme dayalı serbest ticaret ilkesine dayanmaktaydı. Kitlesele üretim yaygınlaşmasıyla birlikte üretici güçler (üretim sermayesi) dünya ölçeğinde sanayi sermayesi ile finans sermayesinin yoğunlaşmasını hızlandırdı. Sanayi sermayesi ile finans sermayesinin tekelleşme eğiliminin giderek artması, bölüşüm ilişkisinde kâr-ücret analizinin ücret aleyhine gelişmesine, kitlesele üretimdeki artışların tüketim artışlarıyla desteklenmemesine ve 1929 yılında ABD borsasından başlayarak finans sistemine yayılan bir mali krize neden oldu. Kriz hızla ekonominin reel kesimine yayıldı. Krizin reel kesime yayılmasıyla birlikte iflasların artması, ekonominin gelir ve istihdam düzeylerinde büyük düşüslere, işsizliğin yükselmesine ve kısa sürede dünya ekonomisinin bütününü etkisi altına almasına yol açtı. Krizin dünya genelini etkisi altına alması ve uzunca bir süre devam etmesi klasik liberal teorinin mükemmel işleyen piyasa mekanizmasının ve iktisat politikalarının (genel denge, altın standardı, denk para, denk bütçe gibi) J. Maynard Keynes tarafından sorgulanmasını getirdi. Bütün dünyayı etkisi altına alan aşırı birikim krizine klasik liberal politik anlayışın çözüm olmayacağını ileri süren Keynes, eksik tüketimi, işsizliğin kaynağını ve yoksulluğu efektif talep yetersizliğine bağlamış, bu nedenle efektif talebi canlandıracak iktisat politikalarını önermiştir. Keynes'e göre, eğer efektif talebi canlandırmak için gereksinim duyulan ek-talep ve yatırımlar, sermayenin marjinal etkinliğinin düşük olması, yatırım-tasarruf dengesizliği, likidite tuzağı vb. nedenlerden dolayı özel sektörde yerine getirilemiyorsa, devlet maliye politikaları aracılığıyla ekonomiye müdahale ederek yaratabilir.

Ancak devletin eksik tüketimi gidermek için ek-talep yaratmak amacıyla karşılıksız para basması, piyasaya verilen teşvikler ve kamu kredileri, kamu yatırımları aracılığıyla kapitalist üretimin sübvansede edilmesi, vergi oranlarının düşürülmesi gibi değişik araçlara başvurusu bütçesinin sürekli açık vermesine yol açmıştır. Devlet, bütçe açıklarının kapatılmasını ya vergi gelirlerinin artırılmasıyla ya da devletin piyasalara borçlanmasıyla (hazine bonoları vb. yoluyla) sağlamıştır. Vergi gelirleriyle bütçe açıklarının kapatılması ek-talep yaratma amacıyla çeliştiğinden tek yol, devletin iç ve dış borçlanmasının artırılması olmuştur. Devletin borçlanma gereksinmesi arttığı oranda, faiz oranları yükselişe geçmiştir. Faiz oranlarındaki yükseliş, devletin borçlanma gereksinmesinin ("kamu finansmanı") daha da artmasına yol açmıştır. Bu kısır döngü büyüyerek süreklilik kazanmıştır. Bu durum 1960'ların sonunda Keynesçi teorinin talep yönetimli politikalarının sorunları çözmekten çıkması ve enflasyon-işsizlik değiş-tokuşundan (*phillips eğrisi*) ziyade enflasyonla işsizliğin bir arada görüldüğü yeni sorunları ortaya çıkarmıştır.

1970'lerle birlikte başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerde kâr oranlarının düşme eğilimine girmesi, artan ekonomik durgunluk, işsizlik ve enflasyonun bir arada görüldüğü dünya kapitalizmi için Keynesyen iktisat politikaları stagflasyonist süreci hızlandırmıştır. Bu yüzden Monetarist, Yeni Klasik ve Arz-Yanlı politikaları savunan iktisatçılar, krizden ve stagflasyonist etkiden Keynesçi talep politikalarını sorumlu tutmuşlardır. Krizi ve stagflasyonist etkiyi gidermek üzere neo-liberalizm olarak adlandırılan ve son çeyrek yüzyıllık dönemde kapitalist sistemde önemli dönüşümler sağlayan, hem efektif talebi hem de arzı birlikte harekete geçirmeyi hedefleyen istikrar ve yapısal reform politikalarını gündeme getirmişlerdir. Uygulamaya konulan istikrar ve yapısal reform politikaları, tüm dünyada üretimde, dış ticarete ve finansal sistemde serbestleşmeyi, emek piyasasında, devlette ve sosyal politikalarda yapısal dönüşüm sağlayan düzenlemeleri hızlandırmıştır. Örneğin, finansal serbestleşme ile ulusal ve uluslararası mali kurumlara bir çeşit para yaratma ve basma yetkisi yani, bir ölçüde merkez bankası işlevi verilmiştir. Böylece efektif talebi arttırmak için düne kadar devletin finanse ettiği "ek-talep", artık, neo-liberal iktisat politikalarıyla özel finans kurumlarının özellikle "türev" piyasalar ve araçlarıyla sürekli ürettikleri ve büyüttükleri parasal araçlar ve kağıtlarla finanse edilmiştir.

Sürdürülen finansal genişleme politikalarının ilk büyük etkisi 1997 Asya Krizi'yle ortaya çıkmış ve başta Japon ekonomisi olmak üzere dünya ekonomisini günümüze kadar süren bir durgunluğa itmiştir. Aynı şekilde 2008'de yaşanan küresel mali krizin tetikleyicileri arasında da kapitalizmin giderek genişleyen (balon) finansallaşması ve buna mali sistemin yetersiz aktif-pasif durumunun eşlik etmesi sonucu ortaya çıkan iflaslar damgasını vurmuştur. Bu bağlamda Ekim 2008'de başlayan küresel finans krizi de kapitalist aşırı-birikim krizini engellemek amacıyla dünya finans sisteminin ek-talep yaratılması politikalarının ortaya çıkardığı sorunların en uç noktasıdır. Geline nokta, özel finans kuruluşlarının "türev araçlarla" ürettikleri sanal kredilerle sağlanan ekonomik büyümenin daha fazla

sürdürülememesidir. Diğer bir deyişle, günümüz krizi geçmişte Keynesçi talep politikaları çerçevesinde devletin karşılıksız para basarak, borçlanarak ya da kamu harcamalarının kapasitesini arttırarak genişlettiği mali kaynakların 1970'lerde yarattığı büyük krizin, bu sefer de özel sermaye kesimi tarafından gerçekleştirilen yeni sürümünden başka bir şey değildir. Dolayısıyla özel finans kuruluşları aracılığıyla yetersiz tüketime ek-talep yaratmanın sonucu ortaya çıkan günümüz krizi, bu kez yine tersine devlet müdahaleleriyle aşılmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle krizi gidermeye yönelik olarak başta ABD olmak üzere AB ülkeleri ve gelişmiş kapitalist ülkelerde devletin mali sistemi kurtarma hareketlerine girişmesi, vergi ve faiz indirimlerine gidilmesi Keynes ve Keynesçi yaklaşımların ekonomi-politik yazında yeniden tartışılmasını gündeme getirmiştir.

Bu çalışmanın amacı, serbest piyasa düzenlemelerinin, piyasanın doğasından kaynaklanan istikrarsızlıklar ve belirsizlikler nedeniyle ekonomide dengesizlikler ve krizler yarattığını ve piyasaların kendiliğinden otomatik olarak tam istihdam denge düzeyine gelemeyeceğini bu nedenle etkin bir devlet müdahalesiyle kapitalist sisteme istikrar kazandırılabilirliğini ve onarılabilirliğini savunan Keynes ve sonrasında Keynes'i yorumlayan Keynesçi yaklaşımların kuramsal temellerini, iktisadi krizleri açıklama biçimlerini ve iktisat politikası önerilerini irdelemektir.

Çalışmanın birinci bölümünde, Keynes'in kapitalizmin krizine yol açan ekonomik istikrarsızlıkları, sermaye birikimini yeniden olanaklı kılmak ve yeni bir evreye dönüştürmek için ele aldığı iktisat politikaları ele alınmaktadır. Ayrıca, Keynes'in analizinde vardığı tartışmalı olan "bir kriz teorisi yaklaşımı var mıdır" sorusuna da yanıt aranmaktadır. İkinci bölümde Keynesçi yaklaşımların kriz ve iktisat politikalarına bakışı analiz edilmektedir. Çok sayıda ve gittikçe birbirinden farklılaşan Keynesyen akımlar ve bu akımlara bağlı farklı ekoller olmakla birlikte, burada Keynesçi yaklaşımların sınıflandırılması başlıca dört temel kategoriye ayrılmıştır. Bunlar; "*Neo-klasik Sentez Keynesçiliği*", "*Dengesizlik Keynesçiliği*", "*Yeni Cambridge Keynesçiliği*" ve "*Ana Temeller Keynesçiliği*"dir¹.

Sonuçta ise, Keynesçi yaklaşımların kriz ve istikrar politikası önerilerinin sistemde yeni bir paradigmaya yol açmadan neo liberal sermaye birikim ve bölüşüm ilişkilerini düzenleyen çözümler olarak kapitalist sistemin gereksinim duyduğu anlarda periyodik olarak uygulanır olduğuna ve sistem içi değerlendirmeleri güçlendirdiğine vurgu yapılmaktadır.

Keynes'te Kriz ve Çözüm Politikaları

Klasik liberal yaklaşımın temel görüşleri, 1929 büyük krizi sırasında ortaya çıkan şiddetli depresyon ve kitlesel işsizlik karşısında, Keynes tarafından büyük çapta eleştiriye uğramıştır. Keynes'e göre, klasik yaklaşımın savunduğu gibi, ekonomik durgunluk yerini bir türlü ekonomik genişlemeye

¹ Buradaki temel ayırım için T. Arın'ın, 1987 çalışması esin kaynağı olmuştur.

bırakmamakta, işsizlik ve kriz kalıcı olma niteliği göstermektedir. Keynes, krizlerin kapitalist sistemin işleyişine özgü olduğunu, sanıldığı gibi piyasaların kendi kendisini otomatik olarak düzenleyemediğini ve bu nedenle kapitalist sisteme son vermeksizin, özel mülkiyet sisteminin düzenli işleyebilmesi için devletin müdahalesinin zorunlu olduğunu göstermeyi amaçlamıştır.

Klasik iktisatçılar krizin temel nedenini reel ücretlerin yüksekliği ile ilişkilendirerek, ücretlerin düşürülmesini savunmuşlardır. Reel ücretlerin düşürülmesi önerilerine Keynes karşı çıkmıştır. Keynes'e göre, krizin ve artan işsizliğin nedeni, reel ücretlerin yüksekliği değildir. Ücretlerin düşürülmesi, insanların harcanabilir gelirlerini azalttığından krizin aşılmasına yardımcı olmaz, hatta krizin daha da derinleşmesine yol açabilir. Kriz ve işsizlik, efektif talep yetersizliğinden kaynaklandığından krizin aşılması da efektif talebin genişletilmesine bağlıdır. Keynes için kısa dönemde, toplam arz bir sorun olarak ortaya çıkmadığından, iktisadi dalgalanmalar efektif talep unsurlarından özellikle de yatırım harcamalarının değişken bir karakter taşımasından kaynaklanmaktadır (Orhan, 1990: 43).

Keynes'te kriz analizinden çok bir konjonktür (iş çevrimi) analizi vardır (Keynes, 1980: 329-350). Ona göre, iş çevrimlerinin temel nedeni, tüketim eğilimi ile sermayenin marjinal etkinliği tanımıyla gösterdiği en üretken sermayeden (yatırım harcamaları) beklenen getiri (kâr oranı) oranındaki çevrimsel değişimlerden kaynaklanmaktadır. Fakat asıl belirleyici olan sermayenin marjinal etkinliğindeki değişimdir. Sermayenin marjinal etkinliğinin gelecekteki değeri konusunda yetersiz (eksik) bilgilenmeden dolayı aşırı belirsizlik, çevrim analizinin temelini oluşturur. Çevrimsel dalgalanmaları, sermayenin marjinal etkinliğine bağlayan Keynes, sermayenin marjinal etkinliğini de yatırımcıların ümitlerini ve korkularını içinde barındıran gelecekle ilgili beklentilerine bağlamaktadır. Yatırımcıların gelecekle ilgili beklentileri içgüdüleri tarafından belirlenmektedir (Bocutoğlu, 2008: 62). Nitekim Keynes, yatırımcıların gelecekle ilgili beklentilerini belirleyen içgüdüye hayvani içgüdü (animal spirits) adını verir ve bu içgüdülerin yönlendirdiği beklentilerin sermayenin kârlılığını da bir hayli istikrarsızlaştırdığını ileri sürer (Snowdon-Vane, 2005: 59).

Geleceğe ilişkin beklentileri şekillendiren etkenler ise efektif talep yapısı ve faiz oranlarıdır. Efektif talep, belli bir üretim ve cari istihdam düzeyinde yatırımcıların öngördükleri tüketim ve yatırım malları harcamalarının toplamından oluşan, diğer bir deyişle yatırımcıların beklentilerini karşılayan taleptir (Keynes, 1980: 137-141). Bu nedenle Keynes, ücretli kesimin gittikçe yayıldığı bir toplumda, ücretlilerin aynı zamanda tüketici olduklarını ve tüketicinin artacağına ilişkin tahminlerin, sermayedarın beklentilerini ve yatırımlarını arttırdığını söylemektedir. Keynes klasiklerin piyasa ve fiyat mekanizmasına bağladıkları denge koşulunu ulusal gelirdeki değişimlere dayandırmaktadır. Keynes'e göre, ulusal gelir düzeyi efektif talep tarafından, efektif talep ise tüketim eğilimi ve sermayedarın beklentilerine bağlı olan yatırım talebi tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla yatırımcılar, ekonomik

ortama duydukları güveni kaybettikleri zaman, yatırım yapmaktan vazgeçmekte ve bu efektif talebi küçülten bir şok meydana getirmektedir.

Faiz oranı ise, para arzı ile para talebi tarafından belirlenmektedir. Para arzı devlet tarafından arttırılıp azaltıldığı için otonom kabul edilir. Klasik yaklaşımda para sadece işlem ve ihtiyat amacıyla talep edilirken, Keynes, paranın işlem amacı yanında spekülâtif amaçlı da talep edildiğini kabul eder. Paranın hangi şekilde kullanılacağına geleceğe ait belirsizlikler etkili olur. Çünkü spekülasyon amacıyla para talebi, Keynes'in de belirttiği gibi geleceğin ne getireceğini daha iyi bilmekle sağlanacak kâr oranını elde etmek için yapılır (Savaş, 1994: 55). Spekülâtif amaçlı para talebiyle faiz oranı arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu ve bu ilişkinin belirleyenin de likidite tercihi olduğunu ileri sürer. Likidite tercihini cari faiz oranıyla sermayenin marjinal etkinliği arasındaki ilişkiye bağlar. Eğer faiz oranı sermayenin marjinal etkinliğinden küçükse, sermaye gereksinimi ve buna bağlı olarak yatırımlar artar. Sermaye gereksinimindeki artış faiz oranını arttırır ve bireyler yatırım yapmak yerine spekülâtif amaçlı işlemlere yönelirler. Böylece yatırım amaçlı sermaye talebi azalır. Yani, faiz oranı artarsa elde para tutmanın fırsat maliyeti yüksek olacağından bireyler tahvil gibi getirisi yüksek olan para dışı varlıklara yöneleceklerinden spekülâtif amaçlı para talebi azalır; faiz oranı düşerse de tahvillerin sağlayacağı faiz kazancının fırsat maliyeti düşük olacağından bireylerin spekülâtif amaçlı para talebi artar (Keynes, 1980: 169-178). Keynes, para talebinin işlem ya da spekülâtif amaçlı artması sonucu faiz oranlarının artmasının sermaye mallarının maliyetini arttıracığını, bunun da krizi kısmen başlatan kısmen de derinleştiren bir etken olacağını kabul eder. Bununla birlikte asıl olarak sermayenin beklenen getirisindeki değişmelerin önemli olacağını söyler (Keynes, 1980: 331-332).

Keynes'in analizinde merkezi rolü olan beklentiler, belirsizlikler gibi çok hassas bir temel üzerinde oturmaktadır. Keynes bekleyişleri güzellik yarışmasıyla mukayese eder. Günümüzde ise genellikle televizyon seyircileri tarafından seçilen cevapları tahmin etmek zorunda kalan yarışmalar buna örnek verilir. Sorun doğru cevabı bulmak değildir, sorun diğer insanların ne tahmin ettiklerini tahmin etmektir (Begg-Fisher-Dornbusch, 1994: 570). Tahminlerin çokluğu doğru cevap beklentilerini farklılaştırmakta seçilen cevapları bulma zamanını uzatarak belirsizliği arttırmaktadır. İşte bu yüzden yatırımcıların gelecekle ilgili beklentilerinin içerdiği belirsizlik ekonomik dalgalanmalara yol açmaktadır. Diğer bir deyişle, iktisadi dalgalanmalar, çeşitli tipteki yatırımların gelecekte sağlayacakları kâr oranlarının ne olacağına ilişkin bekleyişlerdeki değişmelerden kaynaklanmaktadır. Kâr oranı, çevrimin genişleme döneminde aşırı yatırım durumunun yaratıcısıdır. Nitekim genişleme döneminde sermayenin marjinal etkinliğinin azalması gerekse bile, öngörülerin yanıltıcılığı nedeniyle, sermaye maliyetinin ve faiz oranının yükselmesine oranla beklentiler daha fazla olur, demek ki aşırı yatırım görelidir. Bu durum, yatırım talebinin durması nedeniyle krize yol açacak olan beklentilerde bir karamsarlıkla – sermayenin marjinal etkinliğinin birden bire düşmesiyle – sonuçlanacaktır (Rosier, 1991: 39). Böylece serbest piyasa

koşullarında, gelecek konusundaki belirsizlik ve sermayenin marjinal etkinliğindeki düşüş likidite tercihinde artışa (fiziki yatırımlardan finansal yatırımlara kayışa) ve bunun sonucunda faiz oranlarında yükselmeye yol açacaktır. Sermayenin marjinal etkinliğindeki düşüşe faiz oranlarındaki yükselmenin eşlik etmesi reel sermaye yatırımlarının giderek yok olma olasılığını güçlendirecektir (Keynes, 1980: 331-333). Dolayısıyla kriz, faiz oranının yükselmesi değil, sermayenin marjinal etkinliğindeki ani düşüşe ve tasarruf eğilimine bağlanmaktadır. Bu nedenle belirsizliğin yarattığı iktisadi dalgalanmalar, kapitalist yeniden üretim sürecine dışarıdan müdahale edilmediği takdirde istikrarsızlığa ve savurganlığa neden olacaktır.

Keynes'e göre, para arzı artışı, faiz oranlarının bir zaman sonra düşmesiyle sermayenin marjinal etkinliğinin artmasının koşullarını yaratabilir. Fakat sermayenin marjinal etkinliğindeki düşüş o kadar derin olur ki, faiz oranları ne kadar düşerse düşsün (likidite tuzağı), tasarruflar yatırımları dengeleyecek yeterliliğe sahip olamaz. Eğer faiz oranı krize çözüm için tek başına yeterli olabilseydi canlanma, kısa sürede para otoritelerinin alacağı önlemlerle gerçekleşebilirdi (Keynes, 1980: 333). Ne var ki kriz, sermayenin marjinal getirisiyle faiz oranı arasındaki farkın ortadan kalkmasından kaynaklandığı için sermayenin marjinal verimliliğinin yükseltilmesi gereklidir. Bu görev özel sermayeye bırakılırsa ekonomide belirsizliklerin yüksek olması, sermayenin marjinal etkinliğinin düşük olması nedeniyle çok uzun zaman alabilir. Bu nedenle belirsizliğin giderilmesi ya da en azından azaltılması için devletin ekonomiye müdahalesi kaçınılmazdır. Böylece Keynes'te krizden çıkış politikaları, ekonominin yeniden canlanması ve efektif talebin arttırılması için maliye politikaları altında özellikle kamu harcamalarının kullanılması üzerine inşa edilmektedir.

Keynes, ekonomide likidite tuzağının varlığı, özellikle durgunluk dönemlerinde yatırımların faiz oranlarına karşı duyarsızlığı ve sermayenin marjinal etkinliğinin, faiz oranlarından daha hızlı azalması nedeniyle izlenecek para politikasının efektif talebi genişletme etkisinin olmayacağını savunduktan sonra, tek etkin araç olarak devletin ekonomiye müdahalesini sağlayan maliye politikasını önermektedir. Maliye politikalarını içeren devlet müdahalesi, yatırımların sosyalizasyonu anlamına gelmektedir. Keynes'e göre, ekonomideki dengesizliğin nedeni, piyasalardaki yatırım düzeyinin istikrarsızlığıdır. Bu sorun ancak yatırım düzeyinin devlet tarafından stabilize edilmesiyle aşılabilecektir (Paya, 1997: 233-34). Keynes'e göre, hükümetler, yatırımları stabilize etmek, tam istihdamı sağlamak ve ekonomiyi durgunluk ve istikrarsızlıktan çıkarmak istiyorsa, kamu yatırımlarıyla özel sektör yatırımlarını ikame etmeli, iş dünyasını yatırıma teşvik etmeli, vergileri azaltıp yatırım ve tüketim artışı sağlamalı ve bayındırlık işlerine girmelidir.

Keynes'in dünyasında, piyasalarda, tarafların çıkarlarını koordine eden mekanizmalar bulunmamaktadır. Bu durumda, efektif talebi para ve maliye politikalarıyla yönlendirmek, eksik tüketim krizlerinin aşılmasının tek yoludur. Çünkü Keynes'e göre, her kapitalist kriz daha çok tüketim mallarında ortaya çıkan bir eksik talep krizidir. Keynes toplam üretimi iki kesime ayırır: Yatırım

malları üreten birinci kesim ile tüketim malları üreten ikinci kesim. Yatırım malları üreten kesimde üretim sipariş üzerine yapıldığından bu kesimde arz ile talep arasında dengesizlik olmadığı düşünülür. Kriz daha çok tüketim malları üreten ikinci kesimden kaynaklanır. Ayrıca Keynes üretilen malların maliyetinin toplam geliri belirlediğini, toplam tasarrufların da toplam gelirin bir fonksiyonu olduğunu kabul eder. Sermayenin marjinal etkinliğinde bir azalma ve faiz oranlarında bir artış yatırımlarla birlikte tüketim eğilimini düşürerek gelirin harcanmayan kısmını yani tasarrufları arttırır. Dolayısıyla tasarrufların artışı tüketime ayrılan gelirin tüketim mallarının üretim maliyetlerinin altına inmesine ve tüketim malları fazlalığına bu fazlalığın eritilmesi için fiyatın düşmesine neden olur. Bu nedenle ekonominin mali kesiminde başlayan bir kriz, sermaye birikiminin yavaşlamasına, yatırımları ve toplumun tüketimini düşürerek talebi azaltmasına ve eksik kapasite kullanımına yol açarak, eksik tüketim krizini daha da derinleştirir.

Keynesçi Yaklaşımlarda Kriz ve Çözüm Politikaları

Keynesçi dönem olarak adlandırılan ve 1940'lerden 1970'lere kadar uygulanan keynesyen politikaların 1970'lerde iyice belirginleşen kapitalizmin krizi karşısındaki başarısızlığı ve neo liberal iktisat yaklaşımları tarafından Keynes'e yöneltilen eleştiriler, Keynesçi yaklaşımı kendi içinde bir dizi kuramsal farklılaşmaya ve değişime götürmüştür. Örneğin pek çok keynesyen iktisatçı, Keynes'in makro temelli teorilerini Klasik ve Neo-klasik (*Ortodoksi*) teorilerin ekonomik karar birimlerinin optimizasyoncu davranışlarını temel alan mikro modellerle bütünleştirmeye çalışmıştır (Hunt, 2005: 583). Bu farklı Keynesçi yaklaşımlar; Monetaristlerin, Yeni klasiklerin ve Arz Yanlı yaklaşımların önerdiği iktisat politikalarının, ekonomik hastalıkların nedenlerini ortadan kaldırmak yerine, sadece belirtilerini yok ettiğini savunmakta ve krizleri piyasa başarısızlıklarına ve belirsizliklere bağlamaktadır. Ancak hepsinin ortak özelliği, devletin ekonomiye müdahalesinin yararlı olacağına inanmalarıdır. Hepsi temelde piyasa mekanizmasının ve özel mülkiyetin hakim olduğu ekonomilerde, devletin mülkiyete sahip olmadan ekonomiye müdahale etmesinin ekonomik ve toplumsal istikrarsızlığı gidereceğine inanırlar. Bu yaklaşımlar kendi aralarında "Neo-klasik sentez Keynesçiliği", "Dengesizlik Keynesçiliği", "Yeni Cambridge Keynesçiliği" ve "Ana Temeller Keynesçiliği" olmak üzere farklı akımlara ayrılmışlardır. Her ne kadar Keynes'in teorilerini devam ettiren ve neo-klasik sentezi reddeden son üç akım epeyce yaygın olarak Post Keynesçi yaklaşım olarak anılmakta ise de bugünkü duruşlarıyla dört akımın hepsinin Post Keynesçi Yaklaşım olarak anılması daha uygun olacaktır (Arın, 1988: 32-33).

Neo-klasik Sentez Keynesçiliği Neo-Klasik Keynesyen Sentez

Keynesçi iktisat politikalarına yöneltilen neo-klasik eleştirilerin temelinde, Keynesçi yaklaşımın talep yönetimli olması, yani öne sürülen

iktisat politikalarının ekonominin talep yönüyle ilgilendiği ve arz yönünü göz ardı ettiği düşüncesi ile mikroekonomiyi ihmal ettiği yer almaktaydı. Bu eleştiriler sonucunda bir grup iktisatçı, Keynes ile Neo-klasik iktisadi yaklaşımı bağdaştırarak, Keynesçi analize arz fonksiyonunu dahil etmiş ve Neo-klasik Sentez olarak adlandırılan Keynesçi yaklaşımı oluşturmuşlardır Bu yaklaşımın ayırıcı özelliği, işsizliğin uygun olmayan reel ücretler sonucu ortaya çıktığını yani nominal ücret katılığının (*rijitliği*) reel ücretlerin denge değerine ulaşmasını engellediğini kabul etmesidir (Yıldırım, 1999: 51-52).

Neo-klasik Sentezci Keynesçi yaklaşım, özellikle J. Hicks (1937), F. Modigliani (1944), A. Hansen (1953) ve daha sonra Neo-klasik Sentez kavramını öneren P. Samuelson'ın (1955) çalışmalarıyla önemli ölçüde geliştirilmiştir (Snowdon-Vane, 2005: 22). Hicks, çalışmasında Keynes'in genel teorisini Walras'ın genel denge yaklaşımı ile yorumlamıştır. Hicks'e göre Keynes, para arz ve talebi ile faiz hadlerini, faiz hadleriyle de yatırımların belirlenebileceğini söylemişti. Böylece tüketim ve yatırım harcamaları toplam harcamayı ve oluşan milli gelir düzeyi de ulusal üretimi belirleyebilirdi. Yani faiz oranı ile milli gelir arasında bir döngüsel ilişki bulunmaktaydı. Ancak Hicks, likidite tercihi ile para arzının faiz hadlerini belirleyemeyeceğini, çünkü her değişik gelir düzeyi için değişik bir likidite tercihi söz konusu olduğunu ve spekülasyon güdüsüyle para talebi gelir düzeyine bağlı olmasa bile, işlem ve ihtiyat motifi ile talep edilecek para miktarını belirlemek için gelir düzeyinin bilinmesi gerektiğini ileri sürmüştü. Böylece Keynes'in faiz teorisinin de aynı tip belirsizlikleri taşıdığını göstermişti (Savaş, 2004: 776). Hicks faizin belirsizliğini gidermek amacıyla hem mal piyasasının hem de para piyasasının birbirleriyle karşılıklı etkileşim içinde bulunarak ekonominin nasıl genel dengeye yöneldiğini gösteren bir model geliştirdi. Daha sonra A. Hansen, Hicks'in bu modelinden yola çıkarak kısa dönemde denge gelir, denge istihdam düzeyi ve denge faiz oranının, para arzının para talebine eşit olduğu düzeyde belirlendiğini gösteren IS-LM analizini geliştirmiştir. IS-LM analizi, faiz oranını esnek bir unsur olarak modele dahil ederek Keynes'in reel analize dayanan ve fiyatlar genel düzeyi ile faiz oranlarını sabit varsayan yaklaşımın eksikliğini giderilmesi amaçlanmıştır. Mal, para ve tahvil piyasalarını içeren (emek piyasasını dışarıda bırakan) IS-LM analizi, gerçekte serbest piyasa mekanizmasının kendiliğinden tam istihdamı (emeğin tam kullanımı) sağlamanın mümkün olmadığını, eksik istihdamın neden genel bir durum olduğunu açıklamakta yetersiz kalan bir modeldir. F. Modigliani ise eksik olan emek piyasasını nominal ücretlerin katı (rijit) olduğu varsayımı altında Neo-klasik teorideki işleyişi gibi IS-LM analizine sokarak ekonominin her zaman tam istihdamda olacağını, işsizliğin olmayacağını göstermiştir (Snowdon-Vane, 2005: 102-114).

Neo-klasik Sentezci Keynesçilik toplam arz şoklarını tamamen göz ardı etmemekte temelde Keynes'in üretim ve istihdam düzeyi ile bu düzeydeki konjonktürel dalgalanmaların toplam talep düzeyi tarafından belirlendiği görüşünü benimser. Buna göre, ekonomide enflasyon ve işsizlik ya talep fazlası ya da talep yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla ekonomide

tam istihdam reel ücret düzeyinden ziyade toplam talep düzeyine bağlıdır. Talep düzeyi belirleyici olunca, analizlerinin ağırlık noktaları da toplam talebin öğeleri olan tüketim, yatırım, devlet harcamaları, vergiler, ithalat ve ihracat üzerinedir. Buna göre, devlet müdahalesi toplam talebin yönetilmesi ve düzenlenmesini içeren maliye politikaları olmalıdır.

J. Hicks, C. Shultze, A. Kahn, P. Samuelson gibi Noe-klasik sentezi savunan iktisatçılara göre, mikro düzeyde piyasa mekanizmasını kabul etmeden görece fiyatların kaynak dağılımı ve gelir bölüşümünü düzenlemesi mümkün değildir. Diğer yandan devletin ekonomiye makro düzeyde müdahale etmesi gerekliliği ekonominin Keynes'in de savunduğu gibi eksik istihdamda dengeye geleceği görüşünden dolayı kabul edilmektedir. Ayrıca asgari ücret düzenlemeleri, işçilerle işverenler arasındaki uzun dönemli sözleşmeler, sendikaların ve tekelci firmaların yarattığı piyasa aksaklıkları ve esneksizliklerin ekonominin kendi kendine dengeye gelmesini geciktireceğinden, devlet harcamalarını arttırmak, vergileri indirmek, bütçe açığı vermek ve bunu emisyon yoluyla finanse etmek, maliye ve para politikalarıyla talebi canlı tutmak iktisadi dalgalanmaları azaltarak tam istihdama ulaşmayı hızlandıracaktır. Ancak, talebi canlandırmak için yapılan bu müdahalelerden sonra piyasanın serbestçe çalışmasına ve işleyiş mekanizmasına karışmamak gerekir, çünkü rekabetçi koşullar altında arz ve talep fiyat ve miktar ilişkilerini düzenleyecektir (Arın, 1988: 35-36).

Keynesçiliğin neo-klasik sentezi olan bu yaklaşım, hem Keynesçiliği monetarizmle, hem de para politikasını maliye politikalarıyla bütünleştirmektedir. Bunun nedeni, İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen genişleme ve hızlı birikim döneminde gelir artışına karşın tasarruf / gelir oranının görece olarak sabit kalması, Keynes'in gelir arttığında aşırı tasarruftan kaynaklanan durgunluk hipotezini zayıflatmış olmasıdır. Bu nedenle para politikasının maliye politikasına göre etkisizliği görüşleri değişmeye başlamıştır. Böylece Neo-klasik Sentezci yaklaşım, para ve maliye politikalarını gelir düzeyinin belirlenmesi kuramı ve para kuramı ile bütünleştirip belirgin bir paranın dolaşım hızı teorisi sunarak Monetarist ve Keynesçi makro ekonomi yaklaşımlarının bir sentezini yapmaktadır. Buna rağmen, faiz oranına dayanan para politikaları üretim ve istihdamı arttırmada etkili olmayacağından, ekonomiyi istikrara kavuşturmak için maliye politikası uygulamak gerektiği sonucuna ulaşır. Kısacası, Neo-klasik Sentezci yaklaşım, istikrarın sağlanması için ekonominin içinde bulunduğu duruma göre bazı koşullarda para politikaları, bazı koşullarda maliye politikaları ya da her iki politikanın birlikte uygulanması gerektiğini savunur.

1970'lere gelindiğinde yaşanan ekonomik durgunluk, devlet harcamalarının artması ve buna bağlı olarak artan bütçe açıkları işsizliği önleyemediği gibi işsizlik artarken fiyatlar genel seviyesi de yükselmiştir. Bu da işsizlikle enflasyon değiş-tokuşunu (*trade-off*) ileri süren Neo-klasik Sentezci Phillips Eğrisi yaklaşımı eleştirilere uğramıştır. *Neo-klasik Sentezci Keynesçilik*, enflasyon içinde işsizlik (*stagflasyon*) krizine yol açan etmenin, uygulanan iktisadi politikaların kötü uygulanması ve yeterince 'ince ayar'

(*fine-tuning*) tutturulamaması olduğunu ileri sürer. Yani uygulanan istikrar politikalarında enflasyon sınırına dikkat edilmemiştir. Buna, Keynesçi genişlemeci talep politikaların, ekonomi tam istihdama yaklaşırken, işgücü rezervlerini azalttığı koşullarda talebi arttırıcı uygulamalar nedeniyle enflasyonu hızlandıran aşırı talebe yol açmasını gerekçe gösterirler. Aşırı talep politikalarını uyaran en önemli neden ise 1970'lerde (petrol, hammadde ve tarımsal ürünlerin fiyatlarının yükselmesiyle) ortaya çıkan arz şoklarıdır.

Fakat arz şoklarının yarattığı fiyat artışlarını besleyen ve maliyet enflasyonuna yol açan en önemli öge, esnek olmayan ücret artışlarıdır. Ücretler aşağı doğru esnek olmadığı için enflasyon dizginlenememektedir. Ücretlerin esnek olmaması pazarlık yoluyla sendikal mücadele içinde fiyat artışlarını içerecek şekilde endekslenmesinden kaynaklanmaktadır. Endekslemeye gidilmesi maliyetleri arttırmakta, maliyetler fiyatları yükseltmekte, böylece ücret-fiyat sarmalı hızlanmaktadır (Dornbusch, Fischer ve Startz, 2004: 139-185). Kısacası *Neo-klasik Sentezci Keynesçiliğin* ayırdedici özelliği, işsizliğin uygun olmayan reel ücretler sonucu ortaya çıktığını kabul etmesidir. Diğer bir deyişle, nominal ücret katılığı reel ücretlerin denge değerlerine ulaşmasını engellemektedir. Bu koşullarda devletin ekonomiye müdahale eden genişletici talep yönetimli politikalar genel fiyat düzeyini değiştirerek reel ücret denge düzeyini belirlemenin bir almaşığı olmaktadır (Yıldırım, 1999a: 52).

Enflasyonun artmasına bağlı olarak hükümetler genişletici talep politikalar yerine talep daraltıcı politikalar uygulamaya başlamıştır. Uygulanan daraltıcı politikalar faiz oranlarını, döviz kurlarını, dolaylı vergileri arttırmış, bu da maliyetleri ve fiyatları daha çok yükseltmiştir. Fiyat artışları ücretlere yansıtılmıştır. Daraltıcı politikalarla beraber parasal ücretlerin aşağı doğru katılması bir yandan enflasyonu arttırırken, öte yandan işsizliğe yol açmıştır. Bütün bu süreci besleyen en önemli olay daraltıcı politikalar ve artan ücretlerdir. Ayrıca, üretimi arttırmadan ve otomatik istikrar sağlayıcı mekanizmaları harekete geçirmeden uygulanan daraltıcı Monetarist politikalar ücret taleplerini ve enflasyon beklentilerini körüklemektedir. Böylece, enflasyon ve işsizlik varken ücretlerin ve fiyatların katılığı hem enflasyonun hem de işsizliğin daha da yükselmesine yol açar (Arın, 1988: 37).

Nitekim *Neo-klasik Sentez Keynesçi* yaklaşımın monetarist eleştirilere karşı "talep yönetimi" politikalarını savunamaz hale gelmelerine yol açan durum budur. Sonuçta Neo-klasik Sentezciler ekonomide yaşanan işsizlik ve istikrarsızlık durumunda piyasanın dengeye gelmesi için ya talep genişletici para ve maliye politikalarını uygulamaya koyarak toplam talebin arttırılması ya da yüksek işsizlik nedeniyle işçiler arasında rekabetin parasal ücretleri düşürmesiyle toplam arzın arttırılması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Neo-klasik sentezci yaklaşım, parasal ücretlerin aşağı doğru katılması nedeniyle ücretlerde bir düşmenin olmayacağını kabul ettiğinden, devletin ekonomiye müdahale ederek toplam talebi arttırıcı politikaları uygulamalarını ve bunun sonucunda fiyat düzeyinin yükselmesi nedeniyle reel ücretlerin düşerek üretimin tam istihdama ulaşacağını ileri sürmektedir.

Neo-klasik Sentezci Keynesçi yaklaşım 1970'lerdeki krizin en önemli göstergelerinden olan enflasyonu ve işsizliği gelirler politikası, fiyat ve ücretlerin kontrol edilmesiyle dizginlenebilecek bir olgu olarak kabul etmiştir. Eğer işsizlik uzun dönem NAIRU'nun² üzerinde ise ve "histerisiz" etkisi varsa gelirler politikası önem arz eder. Burada gelirler politikasıyla kastedilen ücretlerin sınırlandırılmasıdır. Yani, enflasyonist ortamda işsizliğin azaltılması için reel ücretlerin gerilemesi veya ücretlerin fiyat artışlarının gerisinde kalması gereklidir, çünkü anti-enflasyonist iktisadi canlandırma politikalarının başarısı tamamlayıcı bir ücret-fiyat politikasıyla gerçekleştirilebilir. Böyle bir gelirler politikası uygulamak için önerilen, ücretlerin belirlendiği kurumsal yapıların ve kuralların değiştirilmesidir. Yani sendikaların gücünü pekiştirdiği alan olan ücretlerin belirlendiği toplu pazarlık sistemi yeniden düzenlenmelidir. Fakat maliyetlerin artmasında tekeli firmaların *mark-up* fiyatlama³ sistemi sorgulanmaz, çünkü *mark-up* fiyatları arttıran esas etmenin ücret artışları olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle fiyat kontrolleri yerine ücret kontrolleri önerilmektedir (Arın, 1988: 37-38).

Neo-klasik Sentezci Keynesçilerin kabul ettiği gelirler politikası piyasanın serbest işleyişiyle uyumlu olmalıdır. Bu politika mikro düzeyde ücret ve fiyat kontrollerine karşıdır. Ücret artışlarının ne olacağı makro düzeyde belirlenmelidir. Buna göre, enflasyon aşırı talep artışından, enflasyonist gelir bölüşümü mücadelesinden veya enflasyonist beklentilerden kaynaklanabilir. Eğer enflasyon sadece aşırı talepten kaynaklanmıyorsa, nominal talebi azaltarak enflasyon durdurulamaz, fakat ekonomi mutlaka ciddi bir durgunluğa, hatta krize girer. Hükümetler durgunluğu önlemek ve seçimleri kaybetmemek için talebi düşürmez, ancak talep artmaya başlayınca da paniğe kapılarak harcamaları kısarlar. Ücretlerin düşürülmesi büyük bir işsizlikle sağlanabilir. Bu nedenle depresyona yol açmadan enflasyonu durdurmak için ücret-fiyat kontrolü uygulanmalıdır. Ücretlerin kontrolü fiyatların kontrolünden daha kolay olması, önceliğin ücretlerin kontrolüne verilmesini gerekli kılmaktadır. Ücretlerin kontrolü, piyasada görece fiyatların işleyişine dokunulmadan yapılmalıdır. Ücret-fiyat kontrolleri buna ters düşer. Bunun yerine ekonomide ortalama bir fiyat artışı tutturabilmek için ortalama bir ücretin saptanmasını savunur. Kontrol firmaların net satışları üzerinden yapılacaktır. Her firmaya karşılıksız kredi verilecek ve bu kredi, net satış, kullanılan kaynakların (işgücü ve sermaye) artışına ve ekonomideki verimlilik artışlarına eşit olacaktır. Toplam talep ve toplam harcama artışı da mal ve hizmet artışına eşit olacaktır. Fakat kredilerin ücret, kâr, rant ve faiz arasında bölüşümü tamamen firmalar ile çalışanlar arasındaki pazarlığa bırakılacak,

² Monetarist ve Yeni Klasik'lerin savunduğu Doğal İşsizlik Oranı (NRU)'nun bir üst versiyonu olan (NAIRU: Non-Accelerated Inflation Rate of Unemployment): Enflasyon artışını frenlemeye yetecek bir işsizlik oranıdır. NRU ile NAIRU arasındaki temel fark mikro ekonomik düzeydedir. NRU tam rekabet piyasaları, NAIRU ise aksak rekabet piyasaları için tanımlanmıştır.

³ Maliyete belirli bir kâr oranını ekleyerek satış fiyatını belirleme yöntemidir. Bu uygulama daha çok sermayenin merkezleştiği ve yoğunlaştığı piyasaların tekeli düzenleme biçimleri olarak görülür.

böylece görelî fiyat değışmeleri piyasa gereklerine göre işleyecektir (Arın, 1988: 39-40).

Neo-klasik Sentezci Keynesçi yaklaşımın en sağ kanadında yer alan iktisatçılar ise, aşırı talep artışını, enflasyonu ve işsizliği hızlandıran etmenleri uluslararası rezerv paralarındaki aşırı artışa, petrol fiyatlarındaki artışa, daha yüksek ithal fiyatlarına, dolaylı vergilere, daha yüksek *mark-up* fiyatlara ve daha yüksek ücretler yanında devlete bağlarlar. Bu iktisatçılara göre, devlet harcamaları özellikle seçim dönemlerinde artar, çünkü hükümetler seçimleri kaybetmemek için işsizlik yaratmayı göze alamazlar. Ayrıca enflasyonu önlemek için parasal tedavi gereklidir. Döviz kurlarının esnekliği sağlanarak ekonomi, istenmeyen dış etkilerden korunmalıdır. Ücret ve fiyatların esnek olmamasıyla vergi indirimî yoluyla mücadele edilebilir. Ücretlerin saptanması serbest pazarlığa bırakılmalıdır. Ayrıca serbest piyasa işlevini yerine getirecek gelirler politikası uygulanmalıdır. Fakat formel bir gelirler politikası uygulamak yerine sendikaların da sorumlu olduğu genel bir "uzlaş" yaratmak daha yararlı olur.

Dengesizlik Keynesçiliği

Neo-klasik yaklaşımın denge analizine karşı çıkarak piyasadaki fiyatların denge fiyatları olmayacağı, fiyatların esnek olmadığı bir piyasadaki dengesizliklerin diğer piyasalarda da dengesizlik yaratacağı ve dengesizliği güçlendireceğini savunan Dengesizlik Keynesçiliği ilk kez 1960'larda A. Leijonhufvud ve R. W. Clower tarafından geliştirilmiştir. Daha sonra R. Barro ile H. Grossman ve D. Patinkin'in işgücü piyasası analizi ile R. Clower'in mal piyasası analizini bir araya getirerek yaklaşımı bütünleştirmişlerdir. Clower ve Leijonhufvud, işsizliği ve efektif talep yetersizliğini, piyasalardaki enformasyon ve koordinasyon yetersizliğinden kaynaklanan bir dengesizlik sorunu olarak ele alırlar. Keynes'in atomistik rekabetçilik ve fiyat sinyalleri gibi birçok klasik mikro teorik varsayımları kabul ederler. Fiyat ve miktar faktörlerini bireysel davranışlara dahil ederler (Snowdon- Vane-Wynarczyk, 1994: 110). R. W. Clower (1965), ve A. Leijonhufvud (1967) çalışmalarında Neo-klasik Sentezin, Neo-klasik teorinin birey ve firma davranışlarını etkileyen maksimizasyon ilkesine ters düştüğünü, Keynes'in müzayedeci ile sembolize edilen Walrasyan koordinasyon mekanizmasını reddettiğini görmezden geldiğini, Keynes'in genel teorisini yanlış yorumladığını ve Keynesçi iktisattan uzaklaştığını belirtmişlerdir. Gerçekte Keynes'in modelinin bir dengesizlik modeli olduğunu ve Walras'ın genel denge analiziyle bağdaştırılamayacağını iddia etmişlerdir. Clower'e göre, emek piyasalarındaki arz fazlası Walras'ın genel denge analiziyle gelişmektedir. Sorun emek piyasasındaki bu arz fazlasını başka bir piyasaya talep fazlası olarak yansıtacak mekanizmanın olmamasıdır. Ayrıca işçiler, emeklerini mal satın almadan önce sattıklarından piyasalarda Walrasçı anlamda eşanlı bir dengeden söz edilemez (Savaş, 2004: 799; Yay, 1985: 77-78; Yay, 2001:11).

Keynes'in yanlış yorumlanmasındaki sorunların çoğunun kaynağı IS-LM modelinde saklıdır. Çünkü IS-LM modelinde belirsizliğe yer olmaması dolayısıyla modelin mal, para, tahvil ve emek piyasalarının birlikte tam istihdam genel dengesine ulaşabileceğini göstermesi, reel sektörle (IS) parasal sektörde (LM) kararlı denge halinin varlığını kabul etmesi, eşitsizlik ve dengesizliği göz ardı etmesi nedeniyle Keynes'in genel teorisi ile bağdaşmayan bir sonuca ulaşmaktadır (Leijonhufud, 1991: 39-40).

Dengesizlik Keynesçiliği, istihdam ve gelir düzeyindeki dalgalanmaları dengesizlik fiyatlarıyla birbirini izleyen mübadeleler süreci olarak inceler. Buna göre, göreceli fiyatlar mübadele hacmini etkiler. Eğer çeşitli nedenlerle (özellikle göreceli fiyatların esnek olmamasından dolayı), göreceli fiyatlar Walrasçı denge fiyatları değilse mübadelelerin hacmi de dengede olmayacaktır, çünkü piyasalar işleyiş mekanizmalarındaki aksaklıklarından dolayı tam istihdam denge düzeyini koordine edemezler. Bu yüzden Dengesizlik Keynesçiliği, Keynes'i Walrasçı olmayan genel denge analizi çerçevesinde eksik ve yetersiz bilgilenme, yanlış fiyatlar ve miktar uyarlanması varsayımları altında yeniden yorumlar. Onlara göre, Keynes'in kuramsal yaklaşımı bireylerin tercihlerini göreceli fiyatların denge düzeyinde olmadığı durumlarla, yani mübadelelerin dengesizlik fiyatlarıyla yapıldığı durumlarla ilgilidir. Oysa Neo-klasik Sentezci Keynesçiler, mübadelelerin denge fiyatlarıyla yapılacak kadar iyi koordine edilmiş bir sistem içinde yapıldığını varsayarlar. Dolayısıyla Keynesçi görüşü denge çerçevesine oturtan bu yaklaşım kuramı dondurmuş, saptırmış ve özünden uzaklaştırmıştır (Arın, 1988: 43).

Dengesizlik Keynesçiliğine göre, piyasalar fiyatların denge düzeyinde belirlenmesine izin verecek düzeyde esnek değildir. Ayrıca ekonomide ücretler ve fiyatlar esnek olsa bile, piyasalardaki koordinasyon eksikliği, ücret ve fiyat uyarlamalarının süresini geciktirebilir. Fiyat uyarlama mekanizması yavaş kaldığı için mevcut fiyatlarla denge fiyatları arasında daima bir zaman gecikmesi ortaya çıkar (Bocutoğlu, 2008: 136-137). Yani ücret ve fiyatların uyarlanması Walrasçı denge yaklaşımından farklı olarak yavaş ve mükemmel olmayabilir. Toplam talepte bir düşme anında, eğer fiyat uyarlamaları miktar ayarlamalarının arkasında kalırsa, bu stok artışı-işçi çıkarma-fiyat düşüşü-stok azalışı-ücretlerin düşmesi-efektif talebin düşmesi-stok artışı biçiminde bir durgunluk süreci başlatacağını, piyasanın bu süreci tersine çevirecek otomatik istikrar mekanizmalarına sahip olmadığını ileri sürer (Yay, 2001: 13-14). Dolayısıyla piyasada fiyatlar yerine miktarlar uyarlanır. Bu nedenle, fiyatlar hızla değişip arz ve talep arasında denge sağlamak yerine, miktar ayarlamaları bu dengesizlik fiyatlarına göre uyarlanır. Burada sistemin istikrarını mal stokları sağlamakta, fakat bir piyasadaki dengesizlik bu stokların karşılayamayacağı kadar büyük olursa ekonomide durgunluk başlar. Böylece, göreceli fiyatların katılığı durumunda ideal kaynak dağıtımını işlevini yerine getiremezler. Dengesizlik fiyatlarıyla yapılan mübadeleler işsizliğe neden olur. Ayrıca yapılan mübadeleler gönüllülük temelli düzenlendiğinden alıcılarla satıcılar tercihlerini birbirine dayatamayacaklarından fiilen mübadele edilen miktar denge miktarından daha düşük olur. Dolayısıyla dengesizlik

fiyatlarıyla yapılan mübadeleler nedeniyle üretim hacmi de düşük kalır. Bu durumda miktar uyarlaması önem kazanır.

Fiyatlar denge fiyatlarından düşük ya da yüksek olursa, mal piyasasındaki dengesizlik ücret düzeylerinde de dengesizliklere yol açar. Fiyatlar aşırı yüksekse nominal parasal ücret düzeyi aşırı düşüktür, fakat reel ücretlerdeki düşüş işsizliğin azalmasına yardım etmez. Ücretlerin aşırı yüksek veya düşük olması mal piyasalarında da dengesizliğe yol açar. Çünkü veri istihdam düzeyinde ücretlerin aşırı yüksek olması toplam talebin ve işgücü arzının yüksek olmasına neden olur. Fiyatların aşırı yüksek olması ise, belli bir üretim düzeyinde yine işgücü arzının aşırı düzeyde yüksek olması demektir, çünkü işgücü geliri aşırı sıkışmış olacaktır. Kısacası, eğer fiyatlar denge düzeyinde değilse işsizlik ortaya çıkacaktır (Arın, 1988: 43).

Dengesizlik Keynesçiliğine göre, fiyatların ve ücretlerin aşırı düşük ya da yüksek olması *Keynesçi işsizlik*, *klasik işsizlik* ve *bastırılmış enflasyon işsizliği* gibi farklı türde işsizliklerin ortaya çıkmasına neden olur. Fiyatların denge fiyatlardan yüksek olması hem aşırı mal arzı hem de aşırı işgücü arzı yaratır, bu da Keynesçi işsizliğe yol açar. Stagflasyon durumunda ücretlerin aşırı yüksek olması, aşırı işgücü arzı yaratırken mal piyasasında da aşırı talebe neden olur, fiyatlar da aşırı yükselir, bu da klasik işsizliğe yol açar. Burada ücretlerin aşırı yüksek olması aşırı işgücü arzı yoluyla işsizliğe, aşırı mal talebi aşırı yüksek fiyatlar yoluyla enflasyona neden olur. Bastırılmış enflasyon işsizliğinde, işgücü piyasası ve mal piyasasında aşırı talep vardır, çünkü ücretler ve fiyatlar aşırı düşüktür. Bastırılmış enflasyonda aslında işgücü yetersizliği vardır. Fakat istihdam ve gelir düzeyini işgücü arzı belirlemektedir. Bu ise üretimi sınırlamaktadır. Bastırılmış enflasyon fiyatların sabit varsayıldığı modellerde ortaya çıkar. Fiyatlar yukarıya doğru sabit tutulmadığı durumda ise, hem mal hem de işgücü piyasasındaki aşırı talep fiyatları arttırır, işgücü talebini uyarır, işsizlik düşer veya ortadan kalkar. Dengesizlik her iki piyasada da fiyatları arttırma yönündedir. Bu durumda bastırılmış enflasyon "Keynesçi enflasyon" durumuna dönüşür. Yani hem fiyatlar hem de ücretler artar (Akyüz, 1984: 81-108).

Dengesizlik Keynesçiliği denge durumu ile ilgilenmezse de sistemin istikrarı için fiyatların dengeye getirilmesi gerektiğini savunur. Bu yaklaşıma göre, işsizlik kaynak dağılımından bağımsız değildir. Bu nedenle kaynak dağılımı sorunu istikrar açısından önem taşır. Neo-klasik Sentezci yaklaşım kaynak dağılımını önemsemediği için eleştirilir. Bu yaklaşıma göre, fiyatlar dengesizlik düzeyinde olduğunda ve fiyatların katılığı nedeniyle fiyatlar yerine miktarlar uyarlandığında, uygulanan politikaların sistemi tam istihdam denge düzeyine ulaştırabilmesi için sadece makro düzeyde müdahaleler yetmez. Aynı zamanda piyasaların yeteri kadar esneklikle çalışıp denge fiyatların oluşması için mikro düzeyde kaynak dağılımı politikalarıyla toplam talep politikaları birlikte kullanılmalıdır. Nitekim toplam talebi arttıran politikalar gelir ve istihdam düzeyini arttırsa bile, bu politikalar tek başına tam istihdamı sağlayacak kaynak dağılımını gerçekleştiremeyecektir. Kriz içinde Keynesçi politikaların başarısız olmalarının en önemli nedeni sadece makro

değişkenlerin büyüklüğüne yönelik olmaları değil, aynı zamanda farklı tür piyasalardaki farklı tür dengesizlikleri ve kaynak dağılımı sorunlarını ihmal etmeleridir. Bu nedenle de, devletin diğer politikalarla birlikte ekonomideki kaynak dağılımı ve göreceli fiyat sorunlarına müdahale etmesi gerekmektedir.

Hangi tür müdahale politikalarının kullanılacağı işsizliğin kaynağına ve derecesine bağlı olarak belirlenmelidir. Keynesçi işsizlik durumunda, yani fiyatlar aşırı yüksek ve reel ücretler düşüyor ise ya da artmıyor ise *Neo-klasik Sentezci Keynesçi* politikalar etkili olacaktır. Gelir düzeyini ve istihdamı belirleyen etmen toplam harcama düzeyi olduğuna göre, devlet harcamalarının artırılması ve vergi indirimi yoluyla toplam harcamalardaki artış hem mal hem de işgücü piyasasındaki arz fazlasını ortadan kaldıracaktır. Fakat gelir ve istihdam düzeyi fiyat artış düzeyine bağlı olur. Örneğin ücret düzeyi ne kadar yüksek olursa istihdam düzeyi o kadar düşük olur. Bu nedenle gelir düzeyi ve gelirin paylaşımını gerçekleştirmek üzere, bütçe politikalarının fiyatlar ve gelirler politikaları, bunların gerektirdiği para politikalarıyla desteklenmesi gerekir. Keynesçi işsizlik durumunda aşırı yüksek fiyatların düşürülmesi için devalüasyon da önerilir, çünkü devalüasyon aşırı yüksek fiyatları düşürerek ihraç talebini artırır (Arın, 1988: 45-46).

Dengesizlik Keynesçiliği 1970'lerdeki işsizlik koşullarının *klasik işsizlik* hali olduğunu ileri sürer. Klasik işsizlik durumunda, talep genişletici devlet harcamaları işsizlik sorununu çözemez, çünkü devlet harcamalarının artışı toplam talebi ve fiyatları artırır. Fakat ücretlerin fiyatları izlediği ve reel ücretlerin düşmediği durumda işsizlik azalmaz. Eğer fiyatları düşürmek üzere harcamalar kısılır, vergiler artırılır ve sıkı para politikası uygulanırsa toplam talep azalır, fakat reel ücretler (ücretlerin katı olması nedeniyle) düşmediği için işsizlik azalmaz. Stagflasyon durumunda işsizliği önlemek için gelirler ve fiyatlar politikasıyla reel ücretlerin düşürülmesi ve parasal ücretlerin enflasyondan daha yavaş artırılması önerilir. Böylece daha düşük bir reel ücret düzeyi ve daha yüksek bir kâr oranı ile istihdam ve üretim artırılabilir.

Yeni Cambridge Keynesçiliği

1980'li yıllarda ortaya çıkan ve "Yeni Keynesçilik" (New Keynesian) de denilen Yeni Cambridge Keynesçiliği, M. Parkin- R. Bade (1982)'de ilk defa gündeme getirilmiştir. 1970'lerin ve 1980'lerin krizi çerçevesinde Keynesçi akımları gözden geçirme amacını taşır. BU yaklaşım, G. Akerlof (1985), J. Taylor (1989), G. Mankiw (1989, 1991), O. Blanchard (1990), E. Phelps (1990), J. Stiglitz (1992), D. Romer (1993), J. Tobin (1993), A. Lindbeck (1998) ve B. Bernanke (1997, 2001) gibi çok heterojen bir iktisatçı grubunu içinde barındırmaktadır (Dornbusch ve Fischer-Startz, 2004: 8; Parasız ve Bildirici, 2003: 166; Snowdon ve Vane, 2005: 360-361). Ekonomide dengesizliğe yol açan fiyat ve ücret katılıklarının mikro ekonomik nedenlerini ortaya koyarak *Neo-klasik Sentezci Keynesçiliğin* zayıf olan mikro ekonomik temellerini güçlendirmiştir. Uyumcu (*adaptif*) beklentiler varsayımı yerine rasyonel beklentiler hipotezini benimsemiş, ekonominin sadece toplam talep yanını değil, arz yanını da güçlendirmek gerektiğini savunmuştur. Eksik

rekabet, aksak piyasalar, heterojen işgücü ve asimetrik enformasyon (bilgi) gibi kavramları ele alarak gerçek dünyanın koordinasyon hataları ve makro ekonomik dışsallıklarla dolu olduğunu göstermişlerdir.

Böylece *Neo-klasik Sentezci Keynesçiliğin* önermelerini, mali varlıkların kullanılabilir gelir ve harcamalar üzerindeki etkilerini, ücretlerin ve fiyatların oluşumunu ve uluslararası rekabetin gücünü Keynesçi analize dahil ederek genişletmeye ve iyileştirmeye çalışmışlardır. *Neo-klasik Sentezci Keynesçi* yaklaşımın mali stok ve akımları ele alışının çok yetersiz olduğu değerlendirilmesinden hareket eder. Mali varlıkların harcanabilir gelirleri etkilemesi açısından önemli olduğunu ve harcanabilir gelirin sadece cari gelirden oluşmadığını, özel kesimin geçmiş yıllardaki gelirlerinden yapılan tasarruflarla satın alınan mali varlıkların miktarı tarafından da belirlendiğini ifade etmişlerdir. Eğer mali varlıklar tüketim harcamalarını finanse etmek için kullanılırsa cari harcamalar cari gelirleri aşabilir (ya da tersi). Gelir ve harcama arasındaki bu farklılık doğrudan doğruya etkisini "dış ödemeler dengesi"nde gösterir. Bu nedenle devletin talep genişletici açık bütçe politikaları, üretim ve istihdamı uyarmak yerine ithalatı uyarabilir. Uluslararası fiyat etkinliğinin olmadığı durumda ekonominin genişletilmesi için uygulanan politikalar daha büyük bir dış açığa, bu da aynı oranda bir bütçe açığına yol açar. Ayrıca söz konusu olan mali varlıkların önceden belirlenmesi mümkün olmayan etkilerinin ekonomide "ince ayar" politikalarını dışlaması da kaçınılmazdır (Arın, 1988: 48).

Yeni Cambridge Keynesçiliğinin *Neo-klasik Sentezci Keynesçi* yaklaşımdan diğer bir farkı, enflasyon ve enflasyona bağlı olarak gerçekleşen ücretlerin ekonomiye etkisidir. Bu yaklaşıma göre, hem ücretler hem de enflasyon piyasa mekanizması tarafından değil, kurumsal ilişkiler (toplu pazarlık sistemi) tarafından belirlenir, çünkü işçiler reel ücret düzeylerini korumak amacıyla hem vergi artışlarını hem de fiyat artışlarını telafi edecek parasal ücret artışı talep ederler. Dolayısıyla ekonomide *egzojen* (dışsal) olarak belirlenen ücretlerin esnek bir yapıya sahip olduğunu söylemek doğru değildir. Firmalarda artan ücretlerden dolayı maliyetleri üzerine belirli bir kâr marjı koyarak (*mark-up* fiyatlandırma) fiyatlarını yükseltirler. Böylece parasal ücret artışı fiyatların artmasına yol açar. Bu da enflasyonun hızlanmasına neden olur. Dolayısıyla enflasyon reel ücretlerin yükseltilmemesi nedeniyle parasal ücretlerin sürekli artmasından kaynaklanır (Arın, 1988: 49).

Yeni Cambridge Keynesçiliği, belirli bir aralıkta kârların ücretlerin artan bir fonksiyonu olduğunu 'etkin ücret modeli', 'zımnî sözleşmeler ve ücret katılığı' çerçevesinde kabul etmektedir. Modelin arkasında yatan temel düşünce işgücü verimliliğinin ücretlere bağlılığıdır. Ücretler yükseldiğinde verimlilik de yükselmektedir. Dolayısıyla ücretlerde bir düşme verimliliği azaltıcı etki yapacağından, kapitalistler de ekonominin genişleme dönemlerinde parasal ücretlerin artırılmasını sağlayan sözleşmelere ses çıkarmamaktadır (Mishkin, 2004: 665). Bu çerçevede Weintraub (1961) yaptığı çalışmada; zımnî sözleşme ile belirlenen ücretlerin gelecek dönemleri de kapsayacağından üreticilerin bu ücretlere bağlı olarak üretimlerini

biçimlendirebileceklerini, aynı dönemde kâr oranları ve verimlilik aynı kaldığı takdirde fiyatların yükselmeyeceğini, ancak verimlilikteki bir düşmenin enflasyona yol açtığını göstermiştir (Savaş, 2004: 944). Buna göre, krizlere neden olan yani, üretim artışı ve istihdamı sınırlayan en önemli unsur, verimliliği arttırıcı yatırımların düşüklüğüdür. Yatırımların düşüklüğü de yerli sanayilerin uluslararası pazarlardaki rekabet gücü, kârlılık ve dinamizminin zayıflığından kaynaklanır. Yatırımların arttırılabilmesi için yatırımların kârlılığının arttırılması gerekir. Kârlılık kapasite kullanım oranlarının arttırılmasıyla bir ölçüde sağlanabilir. Fakat ihracatın düşük olması ve uygulanan daraltıcı politikalar üretimi ve kapasite kullanım oranlarını olumsuz etkileyerek yatırımları yavaşlatır ve kârların düşmesine yol açar.

Yeni Cambridge Keynesçiliğine göre, hem arz hem de talep şokları, ekonomi için potansiyel bir istikrarsızlık kaynağıdır. Herhangi bir şokun arz yanlı faktörlerden mi yoksa talep yanlı faktörlerden mi kaynaklandığını belirlemenin her zaman kolay olmadığıdır. Burada, şokların kaynağından ziyade, ekonominin bu şoklara cevap verme tarzı olduğu önem kazanır ve bu husus üzerinde durulmalıdır, çünkü ekonomide, talep ve arz şoklarını arttıracak büyük ölçekli üretim ve istihdam dalgalanmalarına yol açacak parasal ücret ve fiyat katılıkları ile koordinasyon eksiklikleri söz konusudur. Parasal fiyatlar "menü maliyetleri" nedeniyle parasal ücretler de toplu sözleşmeler nedeniyle katıdır. Mal piyasasındaki 'menü maliyetleri' parasal fiyatları katılaştırarak kendiliğinden düşmesini önler. Dolayısıyla firmaların bir araya gelerek ortak bir kararla parasal fiyatları düşürmeleri parasal fiyat katılığını engelleyici bir durum yaratırken, ekonomideki koordinasyon eksikliği firmaların ortak hareket etmesini önlediği için, parasal fiyat katılığından kurtulmak mümkün olmaz. Herhangi bir talep daralması, firmaların efektif işgücü talebini düşüreceğinden ekonomide gayri iradi işsizliğin yükselmesine yol açar. Dolayısıyla ekonominin devlet müdahalesi olmaksızın kendi kendine tam istihdam denge düzeyine dönme süreci uzun zaman alır. Bu şokların etkilerine karşı piyasanın kendi kendini düzenleyen "otomatik istikrar mekanizmaları" yerine aktivist toplam talep politikalarıyla devletin ekonomiye "kaba ayar" yapacağı müdahaleler daha çok tercih edilir. Aktivist toplam talep politikaları kalıcı olma eğilimi taşıyan büyük şokları yavaşlatarak hem gayri iradi işsizliği, hem de üretim ve gelir kayıplarını kısa dönemde ortadan kaldıracaktır (Bocutoğlu, 2008: 279-286; Parasız-Bildirici, 2003: 174-181; Snowdon-Vane, 2005: 396-397).

Yeni Cambridge Keynesçiliğine göre, 1970'lerin ve 1980'lerin krizlerinin kaynağı esas olarak dış şoklardır. Uygulanan daraltıcı politikalar ile uluslararası kuruluşların bu politikaları desteklemeleri krizin genelleşmesine yol açmıştır. Bu analize göre, fiyat artışları arz şokları tarafından uyarılmış ve ek olarak da deflasyonist etki yapmıştır. Bunun sonucunda ithalatın artmasıyla birlikte mali kaynakların dışa akması krizden çıkışı engelleyici bir etmen olmuştur. Bu durum kârları azaltmakta, yatırımları engellemekte, verimliliğin düşük kalmasına ve borçlanma potansiyelinin zayıflamasına yol açmaktadır. Uygulanan daraltıcı politikalarla dış ödemelerde dengesizlik ve

açığın azaltılması, yerli paraya karşı spekülasyonun önlenmesi, devletin borçlanmasının sınırlanması ve mali istikrarın sağlanması amaçlanmaktadır. Yani büyüme yerine mali istikrar hedeflenmektedir. Fakat daraltıcı politikaların uygulanması hem toplam talebi düşürerek işsizliği körüklemiş hem de üretim hacmini düşürerek bütçe açıklarını arttırmıştır. Devletin yüksek faizle borçlanması da durgunluğa katkıda bulunmuş ve bu da enflasyonu hızlandırmıştır. Bu durum yatırımcıların beklentilerini karamsarlaştırarak durgunluğun sürekli bir hale dönüşmesine yol açmıştır. Bu nedenle daraltıcı politikalar enflasyonu azaltsa bile, büyüme ve istihdamı arttıramamakta, aksine yavaşlatmaktadır. Özellikle para arzını kontrol etme politikası enflasyonu düşürmede hiç de etkin olmamıştır. Eğer enflasyon düşüş göstermiş ise, bunun nedeni ekonomik durgunluk, ücret kontrolleri ve ucuz ithal malları olmuştur (Arın, 1988: 49-50).

Ekonomik durgunluğa ve enflasyona karşı genel talep genişletme politikasıyla beraber genişleme önündeki engelleri hafifletici politikalar önerir. Fakat ödemeler dengesi sorununu, ekonomik canlanmayı ve büyümeyi engellememesi için de ithalatın kontrol edilmesini ve sanayinin korunması gerektiğini savunur. Çünkü ekonomiyi canlandırması için uygulanan talep genişletici politikaların ithalatı arttırıp ödemeler dengesini bozmasını önlemek gerekir. Aksi halde ekonomik canlanmanın gerektirdiği ithalat artışı büyük olacağından talebi kısmak için yapılacak devalüasyon ekonomiyi daha da alt üst eder. Bu nedenle ithalat kontrolleri önerilir. İthalat kontrolleri deflasyonist olmayan bir büyümeyi uyaracaktır. İthalat kontrolleri dış rekabeti güçleştireceğinden bir miktar enflasyon yaratabilir, fakat işsizliği azaltıp, üretimi arttırdığı için enflasyona yol açmadan ücret artışlarına imkan sağlar. Öte yandan ithalat kontrolleri selektif değil, genel nitelikte olmalıdır. Etkin olmayan sanayiler korunmamalıdır. Ekonomik canlılık ve yenilikler iç pazarın canlanmasından kaynaklanacağından, ithalat mamul mallar yerine büyümeye yardımcı girdilere kaydırılmalıdır (Arın, 1988: 51).

1980'ler ve 1990'larda yaşanan ekonomik durgunluklar nedeniyle özellikle Avrupa'da ortaya çıkan yüksek oranlı işsizlik, Yeni Cambridge Keynesçiliği "Hysteresis etkisi"⁴ kavramına götürdü. Avrupa'da cari işsizlik oranı yükseldi ve doğal işsizlik oranı veya NAIRU'yu aştı. Hükümetlerin aldığı tedbirler sonucunda durunluklar ortadan kalktığına bile cari işsizlik oranı eski düzeyine düşmedi. Yaşanan durgunluklar, becerisini ve motivasyonunu kaybetmiş çok sayıda işçi yarattı ve durgunluk sonrasında da birçok işçiye yaşlı oldukları gerekçesiyle firmalar tarafından iş verilmedi. İş bulamayan genç işgücü ise ya sigortasız ya da marjinal işlerde çalışmak zorunda kaldı. "İçerdekiler" (halen bir işte çalışan sendikalı işçiler) ile "dışarıdakiler" (herhangi bir işte çalışmayanlar) arasındaki çekişmede de, içerdekilerin örgütlü olması nedeniyle parasal ücretlerin düşmesini engellemeleri dışarıdakilerin iş bulmasını zorlaştırmakta ve NAIRU'yu yüksek kılmaktadır.

⁴ "Hysteresis etkisi" şöyle özetlenebilir: Bu yıl ile geçen yılın doğal işsizlik oranları arasındaki fark, geçen yılın cari işsizlik ile geçen yılın doğal işsizlik oranı arasındaki farkın artan bir fonksiyonudur" (Bocutoğlu, 2008: 283).

Dahası üretim maliyetlerini düşürmek isteyen firmalar işgücü eğitim programlarını azalttı. Dolayısıyla toplam talebi arttırıcı politikalar yeniden iş bulmayı sağlayamadı. Ayrıca durgunluklar yatırım yetersizliğine de sebep olur. Firmalar toplam talepteki canlanmaya, üretimi arttırarak ve daha fazla işçi çalıştırarak değil, fiyatları yükselterek cevap verdi. Bu da cari işsizlikte azalma sağlasa da NAIRU ve enflasyon oranında yükselme yaratmıştır (Bocutoğlu, 2008: 283-284).

Yeni Cambridge Keynesçi iktisatçılar, işsizliği önlemek ve işgücü piyasasındaki aksaklığı gidermek amacıyla bir takım yapısal reform politikaları önermiştir: Sendikalı işçilerin gücünü kırmak için, işgücünün işe alınma ve işten çıkarılma maliyetlerini düşürecek iş güvenliği yasalarının yumuşatılmasıyla, grevlerin yapılması olasılığını düşürmek ve iş hukukunda gerekli mevzuat değişikliğine gitmek. Dışarıdakilerin beşeri sermaye ve marjinal verimliliklerini arttırmak için yeniden eğitilmesi, işgücü mobilitesini hızlandırıcı politikaların geliştirilmesi, ücretlere daha büyük esneklik getiren kar-zarar paylaşma düzenlemelerinin yapılması ve işsizlik sigortası sisteminin yeniden şekillendirilmesi (Lindbeck ve Snower, 1986; 1988; Snowdon ve Vane, 2005: 422-423).

Yeni Cambridge Keynesçi iktisatçıların birçoğu, eşgüdümsüz ücret pazarlık sisteminin işsizliği arttırıcı etkisini azaltmak ve piyasa başarısızlıklarının etkisini gidermek için bir tür "gelirler politikası" önermişlerdir. Ekonomide işsizlik MAIRU'yu aştığında "ücretlerin dondurulması" gibi bir geçici politikanın işsizliği azaltmada etkili olacağı belirtilir (Snowdon ve Vane, 2005: 423). Bazı iktisatçılar "gelirler politikası"nın krize çare olabileceğini, ancak uygulanabilmesi için toplumsal uzlaşmayı gerektirdiğini savunurlar. Toplumsal uzlaşma sağlanamaz ise, gelirler politikasını uygulamak yerine işçileri verimlilik artışlarına göre ücret artışlarına ikna etmek gerekir. Eğer gelirler politikası uygulanacaksa da yatırımların arttırılması, yatırımların arttırılması için de kârların gelirdeki payları arttırılmalıdır. Bu da vergilerin arttırılmaması, ücret artışlarını önleyecek vergi indirimi, devletin mal ve hizmet fiyatlarının artışının sınırlandırılması politikalarını içerir. Sonuçta tek başına uygulanacak bir gelirler politikasının başarı şansının düşük olacağı savunulur.

Ana Temeller Keynesçiliği

Ana Temeller Keynesçiliği, kuramsal çerçevesini Keynes'i klasik ve neo-klasik temellerden ayıran görüşler üzerine kurmuştur. Bu yaklaşıma göre, 1970'ler ve 1980'lerde iktisat kuramında görülen bunalıma, hatta gerilemeye *Neo-klasik Sentezci Keynesçilik* sebep olmuştur. Bu yaklaşımın önde gelen iktisatçıları, Kalecki (1943), Kaldor (1955; 1961), Robinson (1962), Davidson (1980; 1991), Minsky (1982) ve Shackle'dir (1967; 1974) (Bocutoğlu, 2008: 80; Snowdon ve Vane, 2005: 71). En önemli tezlerinden birisi, istihdam ve gelirdeki dalgalanmaların, ekonomideki belirsizlik ve iş çevrelerindeki güven eksikliği karşısında oluşmuş beklentilerin istikrarsızlığından kaynaklandığıdır (Palley, 2008: 47). Krizi aşmak amacıyla mikro düzeyde uygun gelir

dağılımını sağlamak için sosyal ve emek piyasası koruma kurumlarının muhafaza edilmesini, makro düzeyde ise tam istihdamı sağlamak amacıyla genişletici talep yönetimi politikasının izlenmesini önerirler. Diğer kuramsal tezleri, belirsizlik, piyasa "aksaklığı", parasal ve mali istikrarsızlık ile gelir bölüşümü etrafında toplanır. Bütün bu tezler, "sistemin istikrarı açısından yatırımların en önemli belirleyici olduğu" inancına dayanır (Arın, 1988: 54). Yatırımların ise, önemli ölçüde firmaların finansal yapıları ile (devletin likidite sağlayan varlık olarak) para arzına bağlı olduğunu vurgularlar.

Bu yaklaşım, Keynes'in en temel tezi olan "belirsizlik" kavramını kabul eder. Belirsizlik anlayışında bilgi eksikliği ve geleceğin bilinemezliği önemlidir. Yatırımların, sistemin istikrarı açısından en önemli belirleyen olduğunu ve belirsizlik koşulları altında gelecek hakkındaki beklentilerin dalgalanmasına bağlı olarak dalgalanacağını ileri sürer. Ekonomik kararlar alınırken, ekonomik birimlerin karşılaştıkları şartlar istikrara ve dengeye ulaşmayı engellemektedir. Üretim ve fiyat düzeylerinin gelecekte hangi yöne hareket edeceği beklentiler tarafından belirlenir. Ancak beklentiler de muğlak ve belirsizdir. Dolayısıyla ekonomide geleceğin belirsizliği para talebine ve elde para tutma isteğine, elde para tutmak ise efektif talep yetersizliğine neden olacaktır (Davidson, 2007: 175).

Ana Temeller Keynesçiliği, *Neo-klasik Sentezci Keynesçi* yaklaşım ile dengesizlik Keynesçiliğini Walrasçı denge kavramını ve eninde sonunda dengeye ulaşmayı kabul ettiklerinden dolayı eleştirir. Walrasçı piyasa etkinliği koşullarına uymayan piyasa mekanizmasının "piyasa aksaklıkları" olarak tanımlanmasını yanlış ve gerçeklere aykırı bulur. Buna göre, piyasada esneksizlik ve katılık olarak nitelendirilen ve piyasaların aksak işlemesine yol açan unsurların aksaklıktan değil, piyasa sisteminin işleyişinden kaynaklandığını belirtir. Piyasadaki ücret ve fiyat katılıklarının, belirsizlik ve bilgi eksikliği altında alınan kararların daha etkin ve istikrarlı olmaya yardım ettiğini, çünkü gelişmiş kapitalist sistemde piyasaların doğası gereği istikrarsız olduğunu kabul eder. Toplumun bu istikrarsızlıkları azaltacak davranış biçimlerini ve kurumlarını geliştirdiğinden, bunlar istikrarsızlığı azaltmaya yönelik olduğu için aksaklık değildir, hatta kendi içinde rasyoneldirler. Öte yandan bu işleyiş biçimleri tam istihdamdan uzaklaşmaya yol açar (Arın, 1988: 55).

'Mali istikrarsızlık', analizinde Neo-klasik Sentezin para piyasaları ile mali piyasaların işleyişini ihmal ettiğini ve Keynes'in genel denge kavramına likidite tercihi analiziyle getirdiği eleştirilerin de Neo-klasik Sentezci yaklaşımı etkisiz kıldığını kabul eder. Ayrıca bütün fiyatlar görelî fiyatlar yerine parasal fiyatlar olarak ele alındığında görelî fiyatları parasal yanından koparmak güçleşir. Bu nedenle görelî fiyatların dengesizliğinden hareket eden Dengesizlik Keynesçiliğinin de yetersiz kaldığını söyler. Keynes'in efektif talebi ile belirsizliğini ve Kalecki'nin gelir dağılımını ile aşırı borçlanma tezlerini, analizinin merkezine yerleştirir.

Mali istikrarsızlık, asimetrik bilgi, finansal kırılma teorisi ve paranın içsellikliği tezlerine dayanır. Mali istikrarsızlık tezi, serbest piyasa

mekanizmasının işleminin sözkonusu olmayacağını, çünkü para ve mali piyasaların sürekli dalgalanmalar yaşadığını ve bu dalgalanmaların özellikle mali piyasalarda istikrarsızlığa yol açtığını savunur. Bunun yerine gerçek dünyada serbest piyasa mekanizmasının yerini alacak mali kurumlar geliştirildiğini, bu kurumların varlığından dolayı piyasa mekanizmasının kendi kendini uyarlamasının sözkonusu olamayacağını ileri sürer. Çünkü bu mali kuruluşların mali piyasaları düzenlemek üzere verdiği krediler ve sunduğu araçlar istikrarsızlığı daha da büyütür. Toplam krediler içinde *Ponzi* etkisi⁵ ve spekülâtif finansman oranı ne kadar fazla ise finansal kırılganlık da o kadar fazla olur. Piyasalarda uzun dönemli yatırım kararları, bu büyüyen istikrarsızlığın yarattığı belirsizlik ve finansal kırılganlık içinde alınır. Bu belirsizlik uzun dönemde mali piyasalarda spekülasyonu daha da hızlandıracağından, faiz oranları yükselir ve borç geri ödenmesinde sorunlar çıkabilir. Bu süreçte bir likidite krizi yaşanır. Kârlar düşmeye başlar, yatırımlar azalır ve istihdam önemli oranda düşer. Artan kârlar dış finansmanı arttırdığı gibi azalan kârlar da dış finansmanı azaltır. Bu nedenle borç deflasyonu⁶ başlar. Bu noktada kârlar, yatırımlar ile devlet borçlarının toplamına eşit olduğundan, devlet enflasyona veya deflasyona yol açmadan işsizliği azaltmak için borçlanmaya giderek krizi hafifletmeye çalışsa da, piyasayı daha da kırılgan hale getirerek serbest piyasanın işleyişini istikrarsızlaştırır (Minsky, 1982: 14-58).

Minsky, mali krizleri önlemek amacıyla iki tür politika önerisinde bulunur. Bunlardan ilki, merkez bankasının son kredi mercii olma işlevini üstlenmesi, ikincisi ise hükümetin bütçe açıklarıdır (aktaran Parasız ve Bildirici, 2003: 514-515). Mali kurumlar ve bankalar likidite sorunu yaşarlarsa merkez bankası ekonomiye müdahale ederek piyasaya likidite sağlar. Ancak paranın maliyeti değişmiş olur. Gelecek konusunda beklentiler olumlu ise, kredi talebi artar. Kredi talebi para arzını artırır. Hükümetler de, bütçe açıkları pahasına yatırımları yeniden harekete geçirecek politikalara başvurur. Ancak belirsizliklerin varlığı beklentileri olumsuz etkilediğinde artan talep ve para arzı enflasyonu yeniden uyacaktır. Bu çerçevede Minsky, iktisadi çevrimleri altı aşamaya ayırmıştır: enflasyonun hızlanması, finansal kriz, düşük gelir düzeyine hızlı kayış, hükümetin bütçe politikalarıyla ve merkez bankasının para politikasıyla müdahalesi, hızlı kayışa bir fren ve genişleme evresine geçiş. Minsky, genişleme evresinden sonra enflasyonun hızlanma evresine geri döneceğini ve iktisadi çevrimlerin kendi kendini beslediğini ve çevrimlerin merkezinde finansman ve mali krizlerinin yer aldığını savunur (aktaran Yıldırım, 1999: 129). Dolayısıyla Ana Temeller Keynesçiliğine göre, devletin mali istikrarsızlığı düzenlemek üzere harcamaları, kredileri ve borç hacmini daraltma ya da genişletme zorunluluğu kapitalist sistemin işleyiş doğasından bağımsızlaştırılmaz. Bu nedenle devlet müdahaleleri, kapitalizmin işleyişini sadece makro düzeyde değil, aynı zamanda mikro düzeyde de düzenlemelidir. Çünkü işsizlik makro düzeyde yapılacak müdahalelerle

⁵ Ponzi etkisi, borcu borçla ödemek.

⁶ Borç deflasyonu kavramı, aşırı borçlanma olarak ele alınır. İrwin Fisher'e göre bunlardan biri diğerini yaratan ve birbirini güçlendiren olgulardır.

tamamen giderilecek biçimde ince (*fine-tunning*) ayarlanamayacağı için enflasyona yol açmadan işsizliği sona erdirmek olanaksızdır (Arın, 1988: 56).

Ana Temeller Keynesçiliğinin "gelir bölüşümü" ile ilgili görüşleri, klasik ve Ricardo'cu gelir bölüşümü tezi ile Keynes'in ve Kalecki'nin eksik talep ve tekelci uygulamalarla ilgili tezlerinin birleşiminden oluşmuştur (Davidson, 2007: 170). Gelirin ücretler ve kârlar arasındaki reel bölüşümü sınıf mücadelesine, bölüşümü etkileyen kamu politikalarına ve yatırımların oranına dayandırılmaktadır. Bu tez 1970'lerin stagflasyon koşullarıyla yakından ilgilidir. Enflasyonu gelir bölüşümünün bir parçası olarak ele alır ve enflasyonun para arzının aşırı artışından değil "gelir çekişmesi"nden kaynaklandığını, para arzını uyaran unsurun da bu gelir çekişmesi olduğunu ve gelir çekişmesi ile fiyat artışlarının birbirlerini yığılımlı olarak arttırdığını savunur. Büyümenin sürdürülmesi ve yatırımların canlılığı, ücretlerin verimlilik üzerinde artmaması ile kârları düşürmemesine bağlanır. Dış şokların yarattığı fiyat artışları, ücretleri arttırma yönünde kesimler arasında gelir çekişmesine yol açar. Ücret artışları bu gelir çekişmesi içinde sürdükçe, devletin genişletici politikalara devam etmesi, gelir çekişmesinin yarattığı fiyat artışlarının enflasyonu körüklemesine yol açar. Eğer genişletici politikalar yerine daraltıcı politikalar uygulanırsa, gelir çekişmesi, kârları sıkıştırır ve daraltıcı politikaların yol açtığı durgunluk yatırımlarını azaltır. Öte yandan ücret artışlarının devam etmesi işgücünden tasarruf edici yatırımları ve teknolojileri uyarır, bu da işsizliği arttırır. Yatırımların arttırılması için kârların yükselmesi gerekir, fakat gelir çekişmesi bunu da engeller (Arın, 1988: 56-57).

Ana Temeller Keynesçiliğinin kriz açıklaması şöyledir:

"Dış şoklar, belirsizliğin artması, bilgi eksikliği, ekonomideki döngüler, mali istikrarsızlık, endeksleme ve yapılan sözleşmeler, ücret artışları, gelir çekişmesi, makro politikalar ve bütün bu olguların varlığı sonucunda yatırımların durgunlaşması. Örneğin bilgi eksikliği, işçilerin daha az, işverenlerin daha fazla bilgiye sahip olduklarının (*asimetric-information*) kabul edilmesidir. Bilgi farklılığı parasal ücretler yükselse bile reel ücretleri düşürücü etki yapacağından bu etmenler enflasyon ile durgunluğu beraber getirir ve sadece talep yönetimine dayanan politikaları başarısız kılabilir" (Arın, 1988: 57).

Burada krize yol açan etmenler arasında "ücret tahdidinin çökmesi" görüşü önem kazanır. 1970'lerden sonra yaşanan arz şokları ücretleri belirli sınırlar altında kontrol altında tutmayı zorlaştırmıştır. Yurtiçi enflasyon ithal mallara olan talebi arttırınca ekonomide durgunluk başlamış, bu durumda ücretlerin artmaya devam etmesi kârları sıkıştırarak yatırımları daha da daraltmıştır. Ücret artışlarının devam etmesi ücretlerin belirlenmesi yöntemlerinden kaynaklanmıştır. Fiyat artışları karşısında ücretlerin endekslenmesi (veya daha geniş kapsamlı endeksleme) ile toplu sözleşmelerin uzun dönemli olması, ücretleri arttırmakta ve verimlilik düşse bile ücret artışları devam etmektedir. Öte yandan uluslararası rekabet

nedeniyle kâr marjlarını yükseltmek de kolay olmaz, kâr marjları yükseltildiği zaman fiyat artışları hızlanır. Ücretler maliyetlerin önemli bir kısmını oluşturduğundan ücret artışları maliyetleri arttırır. Bu koşullar altında devletin durgunluktan çekinerek talep genişletici politikalar uygulaması para arzını arttırır ve enflasyonist baskı yaratır.

Endekslenmiş bir ekonomide arz şokları enflasyonu kronikleştirir. Mali istikrarsızlığı ve enflasyonu azaltmak üzere uygulanan daraltıcı politikalar da enflasyonu etkilemeden yatırımları azaltarak durgunluğa ve işsizliğe yol açar. Sonuçta yatırımlar, hem talep genişletici hem de talep daraltıcı politikalar uygulandığında, düşmektedir. Ayrıca verimlilik düşüşlerinin nedeni de yatırımların düşmesidir. Yatırımlar artmadıkça ve ekonomik durgunluk sürdükçe firmaların borçlanarak yatırım yapmaları artan istikrarsızlık ve belirsizlikler nedeniyle daha da zorlaşır. Firmaların fiyatlarını yükselterek kârlarını arttırmaları fiyat artışlarını hızlandırdığı için endekslenmiş bir ekonomide ücretler düşmeden enflasyon önlenemez. Sonuçta Ana Temeller Keynesçiliğini diğer Keynesçi yaklaşımlardan ayıran belirleyici etmen yatırımların istikrar sağlamada merkezi rol oynamasına, kriz yaratan etmenler içinde durgunluğun kârları düşürücü etkisine ve mali istikrarsızlığın belirsizliği arttırıcı özelliğine vurgu yapmasıdır.

Ana Temeller Keynesçiliğin krizi çözme önerileri ise; neo-klasik piyasa mekanizmalarına güvenerek krizleri önlemenin mümkün olmayacağını, çünkü büyümeyi, ekonomik canlılığı ve dinamizmi sağlamayacağından, piyasanın her şeyi çözeceği görüşünü reddetmek gerektiğini kabul eder. Bu nedenle ekonominin istikrara kavuşturulması için bir yandan geniş bir alana yayılan devlet müdahalesi, öte yandan özel kesimin karar alma sürecini etkileyen belirsizliklerin en aza indirilmesine yönelik devlet faaliyetlerinin arttırılmasının gerekli olduğunu ileri sürer. Geniş boyutlu bir devlet müdahalesinin, ancak "iktisadi planlama" aracılığıyla gerçekleştirilebileceği sonucuna varır. Planlamanın gerekliliği kapitalist sistemin gelişmesiyle birlikte giderek ekonomi yönetiminin zorlaştığı ve karmaşıklaştığı analizine dayandırılır. Böylece planlama ile uygulanan politikaların kestirimleri, amaçlar ve araçlar arasında eşgüdüm ve denge sağlanarak geleceğin kriz yaratan belirsizliklerinin ortadan kaldırılabileceği savunulur.

Ana Temeller Keynesçiliğinde planlama üç düzeyde tartışılmaktadır. Birincisi, sanayi ve yatırım politikaları, ikincisi, öncelikle işçiler ve işverenler olmak üzere toplumun bütün kesimleri arasında yeni bir toplumsal anlaşmayı da (*pakt*) içerecek biçimde bölüşüm, fiyatlama, yatırım politikaları ve demokratik karar almaya dönük büyük kurumlaşma (*corparatism*) ve üçüncüsü, mülkiyet hakları ile kârların demokratikleştirilmesidir. Sanayi ve yatırım politikaları tezi, yeniden sanayileşmeye ve yatırımlara yönelik kısmi planlama ile mikro düzeyde müdahaleleri önerir. Buna göre, durgunluğu ve enflasyonu önlemek sadece gelirler politikalarıyla ve ekonomiyi canlandırıcı talep yönlü politikalarla sağlanamaz. Yani sadece ekonomiye makro müdahaleler yetmez. Eğer ücretler ve fiyatlar aşağı doğru esnek değilse, ya da yavaş uyarlanıyorsa, endeksleme uygulamaları ve toplu sözleşmeler

enflasyonu süreklileştirmişse, ücretleri kısarak enflasyonu durdurmak işsizliğe yol açıyorsa, arz yönlü anti-enflasyonist politikaları da uygulamak gereklidir. Bu nedenle devlet ekonomiye ve yatırımlara mikro düzeyde doğrudan doğruya müdahale etmelidir. Müdahalenin amacı, uluslararası rekabet gücünü arttırmak, teknolojik yenilikleri hızlandırmak, dengesizlikleri gidermek ve kârlılığı arttırmak için üretim ile yatırımları arttırmanın önündeki engelleri ortadan kaldırmaktır. Bunun için önerilen politikalar, vergi indirimi, hızlandırılmış amortisman uygulaması, sübvansiyonlar, kredi koşullarının yatırımları özendirerek şekilde düzenlenmesi gibi daha çok arz yönlü araçlardır (Arın, 1988: 59).

Daha geniş kapsamlı planlamayı savunanlar ise planlamanın aşağıdaki öğeleri kapsamı gerektiğini ileri sürerler (Arın, 1988: 61-62);

Gelirler politikası: gelir çekişmesini ve oligopolistik fiyat uygulamalarını ortadan kaldıran ve enflasyondan arındırılmış gelir gruplarını büyümenin sonuçlarından pay almaya ikna eden bir bölüşüm politikası;

Yatırım politikası: özel kesimin yatırımlarının hacmi ve bileşiminin, devletin yatırım ve harcama politikalarının seyrine uyarlanması;

Fiyatlama politikası: rekabetçi fiyatların olmadığı, yani tekelci oluşumların varlığı halinde fiyatların yönlendirilmesi enflasyonu önlemeye yardımcı olduğu gibi yatırım ve bölüşüm ilişkilerinin de yeniden düzenlenmesini sağlar. Bu nedenle devletin, planlamanın eşgüdümünü sağlayacak biçimde fiyatları yönlendirecek bir politika izlemesi;

Demokratik karar almaya yönelik kurumlaşma: bu tür geniş kapsamlı bir planlamanın ancak "yeni bir toplumsal anlaşma" aracılığıyla gerçekleştirilebileceği ileri sürülür. Buna göre, sözkonusu "uzlaşmayı" sağlayacak bir kurumsal yapının gerekliliği.

Ancak, Ana Temeller Keynesçiliğini benimseyen iktisatçılar arasındaki en tartışmalı alanlardan biri, yeni toplumsal uzlaşmanın hangi araçlarla sağlanacağı sorunudur. Bu tartışmayı gelirler politikası üzerinden ele alan iktisatçılara göre, bütün ekonomik kararlara işçilerin, işverenlerin ve devletin temsilcilerinin ortak katılımının sağlandığı (Ekonomik ve Sosyal Konsey) bir "demokratik korporatizm" oluşturulmalıdır. Ancak bu yolla uzlaşma temelinde gelir çekişmesini giderecek bir iktisadi büyüme sağlanarak, enflasyon ve işsizlik önlenir (Arın, 1988: 63).

Daha radikal toplumsal uzlaşma savunucularına göre ise, "demokratik korporatizm"ın yeterli olmayacağı, çünkü toplumsal çatışmaları azaltarak enflasyonu önlemek ya da kontrol etmek için sadece ekonomik müdahale yetmez. Oluşturulacak bir tür uzlaşma mekanizması yatırımları canlandırmalı, yönlendirmeli ve gelir çekişmesini azaltmalıdır. Buna göre, toplumsal çatışmanın ve gelir çekişmesinin temeli yoksulluk ve ekonomik eşitsizliktir. Bu nedenle esas olarak "mülkiyetin ve kârların demokratikleştirilmesi" gerektiği ileri sürülür. Bu amaçla ekonominin arz cephesine müdahale etmek, istihdam yaratmak, ekonomiyi uluslararası olumsuzluklardan korumak ve yeniden

bölüşümcü sosyal devlet harcamalarına ağırlık verecek politikaların uygulanması savunulur. Çünkü tam istihdama ulaşmak için her düzeyde demokrasi ve sosyal adalet gerçekleştirilmelidir.

Sonuç

Bu çalışmada; 2008 yılında yaşanan krizin ortaya çıkardığı işsizlik, kârlılık azalması, yetersiz üretim, tüketim ve stagflasyon olguları, 1929 büyük krizine ve 1970'ler krizine yanıt olarak talep yönlü iktisat politikalarını savunan Keynes ve Keynesçi kuramların temel esasları, analitik çerçeveleri ve olası yanıtları özetlenerek göz önüne serilmek istenmiştir. Keynes, Genel Teori'de istikrarsızlığın kapitalizme için olduğunu, kapitalizmin kendiliğinden tam istihdam dengesini sağlayamayacağını ortaya koyarken, Klasik ve Neo-klasik iktisadın pek çok teorik temellerini ve buna paralel olarak bazı temel ilkelerini ters yüz etmiştir. J. Maynard Keynes'in kendi çağdaşı olan iktisatçılardan en önemli farkı, konjonktürel olarak ortaya çıkan istikrarsızlıkların ve krizlerin, kapitalist sistemin varlığına yönelik büyük bir tehlike oluşturduğunun bilincinde olmasıdır. Keynes'e göre kapitalizmin karşı karşıya kaldığı "eksik tüketim" krizleri sistemik yani, genel niteliktedir. Bu durumda asıl olan "yetersiz tüketim"i ortadan kaldırmaktır. Diğer bir deyişle, *tüketicilerin alım gücünü* artırarak ürünlerin satılabilmesini sağlamak, krizden çıkış için tek yoldur. Bu anlamda Keynes ve onu izleyen Keynesçi iktisatçılar kapitalizme karşı değildir. Özellikle Keynes, tam istihdama ulaşma konusunda yetersiz kalan kapitalizmin aksaklıklarını gidererek sistemi onarmayı ve devamlılığını sağlamayı amaçlayan politikalar önermektedir. Önerdiği iktisat politikalarının istikrarsızlıkları gidermede etkin olmadığı durumlarda ise devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini savunur. Böylece devletin alacağı kararlar ve iktisat politikalarıyla müdahalede bulunmasının ekonominin etkin bir şekilde çalışmasını, gerektiği durumlarda da bu etkinliği arttırmayı sağlayacağını ileri sürer.

Keynes sonrasındaki Keynesçi kuramların, Klasik ve Neo-klasik (Ortodoksi) teoriden ne ölçüde bir kopuşa olanak sağladığı ise kullandıkları talep yönetimli öznel makro iktisat politikaların arz yönelimli mikro temellere yaklaştırılması bağlamında ele alınmalıdır. Çünkü Keynesçi iktisatçılar eksik rekabet, ücret ve fiyat katılığı, piyasalar arasında koordinasyon başarısızlıkları, heterojen işgücü, gayri iradi işsizlik, adil olmayan bir gelir ve servet dağılımı gibi makro ekonomik dışsallıklarla karakterize edilen teorik bir dünyada yaşamaktadırlar. Buna rağmen, geliştirdikleri modeller ile ekonominin arz yanını güçlendirmeye çalışmaları ve istikrarsızlıkların potansiyel kaynağı olarak arz ve talep şoklarına önem vermeleri, iktisat yazınında bütüncül bir yaklaşım ortaya koymalarını engellemektedir. Bu yüzden Keynesçi kuramın makro iktisadın mikro temellere indirgenmesi yaklaşımı hala tartışmalıdır. Ancak, "piyasaların psikolojik durumu" kavramını iktisat yazınına sokarak günümüz kapitalizminin istikrarsızlık unsuru olarak gördükleri "beklentileri" ve "belirsizlikleri" sisteme için olarak saptamış olmaları da kuramsal önem arz etmektedir. Çünkü kapitalist sistemdeki

geleceğe ilişkin "beklentiler" ve "belirsizlikleri", insanlığın hala çözüm bulmadığı sorunların başında gelmektedir. Bu yüzden "giderek genişleyen sermaye birikimi istikrarsızlığına yol açan şey ekonomideki beklentiler ve belirsizlikler midir? Yoksa ekonomik belirsizliklere yol açan şey giderek genişleyen sermaye birikimi midir?" soruları Keynes'ten sonra da iktisadi krizlerin temel sorunsalları olmaya devam etmektedir. Sorun Keynesçi politikaların kapitalizmin krizine çözüm olabileceği düşüncesidir.

Bu çerçevede günümüz krizi, ekonomideki belirsizlikleri gidermek için Keynesçi talep yönetimli politikalar çerçevesinde devletin ekonomiye müdahale etmesi sonucu genişlettiği mali varlıkların 1970'lerde yarattığı yapısal krizin aynı şekilde Monetarist, Yeni Klasik ve Arz Yanlı İktisat politikaları altında özel sermaye kesimi tarafından yaratılan ve giderek sürdürülemez noktaya varmasının farklı bir biçimidir. Yani kriz, yine özel sermaye ve finans kuruluşları aracılığıyla yetersiz tüketime ek-talep yaratılması şeklinde sürdürülen neo-liberal iktisadi politikaların yarattığı aşırı genişleyen mali sermayenin yarattığı bir sonuçtur. Bu anlamda, finans sistemini kurtarmaya yönelik kapitalizmin büyük çaptaki devlet müdahaleleri, yaşanan krizi aşmanın görüntüleri olduğu kadar, aynı zamanda kapitalist krizin ne kadar ağırlaştığının göstergeleridir de.

Sonuçta, kapitalist sistemin içselliğinden kaynaklanan belirsizlik, ekonomik durgunluk, mali sektördeki kırılganlıklar, işsizlik ve enflasyon gibi istikrarsızlıklar bazen genel mali ve parasal politikalardan bazen de yönetimden kaynaklanan ya da onunla çözülebilen makro-ekonomik sorunlar iken, günümüzde tekil sektörlerin optimal olmayan performansı ve değişen rekabetçi konumundan kaynaklanan mikro-makro temelli sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunları, kısa dönemde cevap veren herhangi bir genel vergi destekli kamu harcaması, dışsallığı ve kamusal malları ön plana alan bir kamu yatırımı girişimi veya para politikasıyla çözmek yerine, devletin ekonomiye neo-liberal Post-Keynesçi uzun dönem düzenleme politikalarıyla müdahale ederek çözmesi savunulmaktadır. Devletin düzenleme politikaları şu müdahaleleri içermektedir: tekrar iş eğitimi (İş Kur'un ve halk eğitim merkezlerinin düzenlediği meslek edindirme kursları) ve alt-optimal emek ilişkileri (taşeronlaşma ve esnek çalışma) ile emek piyasasının düzenlenmesi, *mark-up* fiyatlamayı ortadan kaldırarak piyasalarda rekabeti arttıracak kurumsal düzenleme kurulları (rekabet kurumu, bankacılık düzenleme ve denetleme kurumu, vb.), mal ve para piyasası ile kamu hizmeti işlerinin tedariki (STK'lar tarafından karşılama). Dolayısıyla 1970'lere kadar ABD, Avrupa ve Japonya gibi gelişmiş kapitalist ülkelerde kapitalist üretim ve bölüşüm ilişkilerinin temel çelişkilerini ve krizlerini, Keynesçi büyük-uzlaşma (*makro-corporatism*) diye anılan yüksek büyüme oranları, yaygın teknolojik ilerleme, sağlık ve sosyal güvenlikte iyileşme, satınalma gücünde artış ve işsizlikte düşüş eğilimlerinin güç kazanmasını sağlayan Keynesyen para ve maliye politikaları ile düzenlemişse, bugün 2008 küresel krizini de benzer biçimde fakat bu kez tersine devlet müdahaleleriyle, Yeni-Keynesçi uzlaşma (*mezzo-corporatism*) politikalarıyla aşmaya çalışmaktadır.

Kaynakça

- Akyüz, Y., 1984, *Fiyat Mekanizması ve Makroekonomik Dengesizlikler*, Yurt Yayınları, Ankara.
- Arın, T., 1988, "Keynesçi Akımlar: Keynesçiliğin Krizi ve İç Tartışmaları", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası: Süleyman Barda'ya Armağan*, 45 (1-4): 32-70.
- Begg, D., Fischer, S. & Dornbusch, R., 1994, *Economics*, 4th Edition, McGraw Hill Book Company, UK.
- Bocutoğlu, E., 2008, *Karşılaştırmalı Makro İktisat Teoriler ve Politikalar*, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Clower, R. W., 1965, "The Keynesian Counterrevolution: A Theoretical Appraisal", in *The Theory of Interest*, ed. Hahn, F. H. & Brechling, F. B. R., Palgrave Macmillan, New York.
- Davidson, P., 2007, *Interpreting Keynes For The 21st Century: Volume 4: The Collected Writing of Paul Davidson*, Palgrave Macmillan, NewYork.
- Dornbusch, R., Fischer, S. & Startz, R., 2004, *Macroeconomics*, 9th ed., McGraw Hill Book Company, UK.
- Hunt, E. K., 2005, *İktisadi Düşünce Tarihi*, çev. Günay, M., Dost Yayınları, Ankara.
- Keynes, J. M., 1980, *İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi*, çev. Baltacıgil, A., Minnetoğlu Yayınları, İstanbul.
- Leijonhufvud, A., 1991, "Keynes and the Keynesians: A Suggested Interpretation", in *Recent Developments in Macroeconomics Vol. 1*, ed. Phelps, E. S., pp. 36-45, Edward Elgar, USA.
- Lindbeck, A & Snower, D. J., 1986, "Wage Setting, Unemployment and Insider-Outsider Relations", *American Economic Review*, 76 (2, May): 235-239.
- , 1988, *The Insider-Outsider Theory of Employment and Unemployment*, MIT Press, Cambridge.
- Minsky, P., H., 1982, *Can "It" Happen Again?*, M. E. Sharpe Inc., New York.
- Mishkin, S. F., 2004, *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*, 7th ed., Pearson Addison-Wesley, New York.
- Orhan, Z. O., 1990, *Keynesyen ve Monetarist İstikrar Politikaları*, 2. Basım, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul.
- Palley, T. I., 2008, "Keynesçilikten Neoliberalizme: İktisat Biliminde Paradigma kayması", içinde *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki*, eds. Filho, A. S. & Johnston, D., çev. Başlı, Ş. & Öncel, T., s. 42-58, Yordam Yayınları, İstanbul.
- Parasız, İ. & Bildirici, M., 2003, *Finansal Makro Ekonomi: Ekonomik Dalgalanmalar ve Krizler*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Paya, M., 1997, *Makro İktisat*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Rosier, B., 1991, *İktisadi Kriz Kuramları*, çev. Yentürk, N., Cep Üniversitesi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Samuelson, P., 1955, *İktisat*, 6 Baskı, çev. Demirgil, Y., ODTÜ İdari İlimler Fakültesi Yayını No: 4, Ankara.
- Savaş, F. V., 1994, *Politik İktisat*, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- , 2004, *İktisatın Tarihi*, 4 Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Snowdon, B., Vane, H. & Wynarczyk, P., 1994, *A Modern Guide to Macroeconomics: An Introduction to Competing Schools of Thought*, Edward Elgar, USA.
- Snowdon, B. & Vane, H., 2005, *Modern Macroeconomics, Its Origins, Development and Current State*, Edward Elgar, USA.
- Yay, T., 1985, "Keynesçilik Politikaları Üzerine", *Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, VI (1, Nisan): 75-82.
- Yay, T. & Yay, G. G., 2001, "Yirminci Yüzyılda Yerleşik İktisat", *Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3: 5-23.
- Yıldırım, E., 1999, *Çevrim Kuramları ve Türkiye Ekonomisinde İktisadi Dalgalanmalar*, Çukurova Üniversitesi Yayınları, Adana.